

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİRİYE AÇIK OLMA VE
AFFETME DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

Sevinç BAŞKAYA

Danışman

Prof. Dr. Kurtman ERSANLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NİSAN, 2018

TELİF HAKKI

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren.....(.....) ay sonra tezdin fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı :

Soyadı :

Bölümü :

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı :Lise Öğrencilerinin Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

İngilizce Adı :The Investigation of the Relationship between High School Students' Levels of Openness to Criticism and Forgiveness

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Sevinç BAŞKAYA

İmza:

KABUL VE ONAY

Sevinç BAŞKAYA tarafından hazırlanan “Lise Öğrencilerinin Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Seher BALCI ÇELİK

(Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Üye: Prof. Dr. Kurtman ERSANLI

(Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Cengiz ŞAHİN

(Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ahi Evran Üniversitesi)

Üye:

Bu tezin **Eğitim Bilimleri** Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans/ Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Tarihi: __/__/__

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

(İmza ve Mühür)

Miniğim Kıvanç'a...

TEŞEKKÜRLER

Bu çalışmanın gün yüzüne çıkmasında katkıları yadsınamayacak pek çok isim mevcut. Öncelikle çok saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kurtman ERSANLI'ya, yüksek lisans eğitimim boyunca her daim yanımda olduğu, ilgisi ve sabrı için sonsuz minnettirim. Yabancı olduğum bir alana girerken kendimi yabancı hissetmememi ve eğitimim boyunca derslere keyifle gitmemi sağlayan sayın Prof. Dr. Melek KALKAN, Prof. Dr. Seher BALCI ÇELİK, Doç. Dr. Hatice KUMCAĞIZ ve Doç. Dr. Ayşenur BÜYÜKGÖZE KAVAS'a teşekkürlerimi sunarım. Analizler konusunda engin bilgilerini benimle paylaşıp bu çalışmanın sona ermesini hızlandıran Araştırma Görevlisi Volkan DURAN'a çok teşekkür ediyorum. Yüksek lisans eğitimim esnasında tanıdığım sevgili arkadaşım Vefa Quluzade'ye ihtiyaç duyduğum her an yanımda olduğu için çok teşekkür ediyorum. Desteklerini ömrüm boyunca hep hissettiğim bugünümün mimarları canım annem ve canım babama çok teşekkür ediyorum. Çok sevdiğim kardeşlerim Ezgi, Muhammet ve Kaan'a yanımda olduklarını hep hissettirdikleri için çok teşekkür ediyorum. Bana inanan, her bunaldığımda imdadıma yetişen sevgili eşim Hasan Oğuz BAŞKAYA'ya ve annesini tez aşamasında yormadığı, varlığıyla motive ettiği için bebeğim Kıvanç'a çok teşekkür ediyorum. Ayrıca bu çalışmaya katılan tüm öğrencilerime ve bu uğurda derslerinden feragat eden sevgili meslektaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ELEŞTİRİYE AÇIK OLMA VE AFFETME DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Sevinç BAŞKAYA

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Nisan, 2018

ÖZ

Bu çalışma lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin cinsiyete, öğrencilerin hayatlarından memnun olma durumlarına, öğrencilerin anneleri- babaları- kardeşleri- arkadaşları ve öğretmenleri ile olan ilişkilerini algılamalarına ve eleştiriye açık olup olmadıklarına dair kendileriyle ilgili düşüncelerine göre değişip değişmediğine bakılmıştır. Bu çalışma 2017 yılında Samsun ili sınırları içerisinde yaşayan 203'ü kız, 129'u erkek olmak üzere toplam 332 lise öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Çalışmada lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma düzeylerini ölçmek amacıyla 2017 yılında araştırmacı tarafından geliştirilen Eleştiriye Açık Olma Ölçeği (EAOÖ), affetme düzeylerini ölçmek amacıyla Ersanlı ve Batık tarafından geliştirilen Affetme Ölçeği (AÖ) ve araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgiler Formu kullanılmıştır. Veriler 22.0 SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen veriler normal dağılım sergilediği için değişkenler arası farklılaşmaların tespitinde bağımsız örneklem t testi ile tek yönlü varyans analizi (ANOVA); eleştiriye açık olma ve affetme arasındaki ilişkinin ne yönlü ve düzeyde olduğunu tespit etmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizinden yararlanılmıştır. Verilerin

istatistiksel değerlendirilmesinde .05 anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda lise ğrencilerinin eleştiriye açık olma düzeyleri ile affetme düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Analiz sonuçları öğrencilerin eleştiriye açık olmaya dair kendilerini algıları ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Lise ğrencilerinin hayattan duydukları memnuniyet ile eleştiriye açık olma düzeyleri arasında manidar bir fark bulunmakta ancak affetme düzeyleri arasında istatistiksel açıdan bir fark bulunmamaktadır. Öğrencilerin kardeşleri ile aralarındaki ilişki ve eleştiriye açık olma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu ancak affetme düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca lise ğrencilerinin cinsiyetlerine; anne- babalarıyla, arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle aralarındaki ilişkilere göre eleştiriye açık olma ve affetme düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, literatür doğrultusunda yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler :eleştiri, eleştiriye aık olma, affetme

Sayfa Sayısı :88

Danışman :Prof. Dr. Kurtman ERSANLI

**THE INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
HIGH SCHOOL STUDENTS' LEVELS OF OPENNESS TO
CRITICISM AND FORGIVENESS**

MS Thesis

Sevinç BAŞKAYA

ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

April, 2018

ABSTRACT

This study was carried out to investigate the relationship between high school students' levels of openness to criticism and forgiveness. In accordance with this purpose, it was examined if there is a relationship between the levels of openness to criticism and forgiveness of high school students and whether this relationship changes according to gender, students' being satisfied with their lives, relations with mother- father- siblings- friends- teachers and lastly their thoughts about being open to criticism or not. This study was carried out on a total of 332 high school students including 203 girls and 129 boys who are living in Samsun in 2017. In the study, Being Open To Criticism Scale (BOCS) which was developed by the researcher in 2017 was used to measure high school students' levels of openness to criticism. So as to measure forgiveness level of students, Forgiveness Scale (FS) developed by Ersanlı and Batik was used. Personal Information Form prepared by the researcher was also used. The data were analyzed with the 22.0 SPSS package programme. Because of the fact that the data displays normal distribution, t test and one way ANOVA were employed in order to determine differentiation between variables. The Pearson Moments Multiplication Correlation was used to identify the aspect of the relationship between openness to criticism and forgiveness. To evaluate the data statistically, statistical significance level of .05 was taken into consideration. As a result of the analysis, there was a significant positive relationship between high school students' levels of openness to criticism and forgiveness. The analysis's results showed that there was a significant relationship between high school students'

levels of openness to criticism and forgiveness and their own thoughts about openness to criticism. There was significant difference between students' levels of openness to criticism and their life satisfaction; however there was no difference as to forgiveness level. There was also a significant relationship between the students' levels of openness to criticism and their satisfaction with the relation with their siblings. And lastly there was no significant difference between the levels of openness to criticism and forgiveness of the students according to their gender; their relations with their parents, friends and teachers. Findings attained from this study were interpreted in accordance with the literature and suggestions were made.

KeyWords :criticism, openness to criticism, forgiveness

Number of Pages :88

Advisor :Prof. Dr. Kurtman ERSANLI

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI.....	II
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	III
KABUL VE ONAY	IV
TEŞEKKÜRLER	VI
ÖZ.....	VII
ABSTRACT	IX
İÇİNDEKİLER	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XIII
SİMGELER VE KISALTMALAR	XIIIV
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
I. GİRİŞ	1
1.1Problem Durumu.....	2
1.2Problem Cümlesi	3
1.3Alt Problemler	3
1.4Denenceler	4
1.5Sınırlılıklar	5
1.6Sayıtlar	5
1.7Araştırmanın Önemi	5
1.8Tanımlar	6
İKİNCİ BÖLÜM	7
II. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1Eleştiri.....	7
2.2Affetme	18
2.3Eleştiri ile İlgili Yapılan Araştırmalar	25
2.3.1Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	25
2.3.2Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	27
2.4 Affetme ile İlgili Yapılan Araştırmalar	30
2.4.1Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	30
2.4.2Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	31
2.5Ergenlik Dönemi.....	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	41
III. YÖNTEM.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

3.1 Araştırma Deseni.....	41
3.2 Evren ve Örneklem	41
3.3 Veri Toplama Araçları.....	42
3.3.1 Eleştiriye Açık Olma Ölçeği.....	42
3.3.2 Affetme Ölçeği.....	44
3.3.3 Kişisel Bilgi Formu	44
3.4 Verilerin Analizi	44
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	46
IV. BULGULAR.....	46
V. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	55
5.1 Tartışma ve Yorum	55
5.2 Sonuç ve Öneriler	59
EKLER.....	71
KAYNAKÇA	62

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Örneklem grubunun cinsiyetlerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri	41
Tablo 1: DFA Sonucunda Elde Edilen Uyum İndeksleri.....	42
Tablo 3: Ölçek Bağıntılı Geçerlilik- Korelasyon Sonuçları (Faktörlere Göre)	43
Tablo 4: Lise öğrencilerinin Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri	45
Tablo 5: Lise öğrencilerinin Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin pearson momentler çarpımı korelasyonu sonuçları	45
Tablo 6: Lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları	46
Tablo 7: Lise öğrencilerinin hayattan memnuniyetlerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları	47
Tablo 8: Lise öğrencilerinin anneleriyle ilişkilerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları	48
Tablo 9: Lise öğrencilerinin babalarıyla ilişkilerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları	49
Tablo 10: Lise öğrencilerinin kardeşleriyle ilişkilerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları	50
Tablo 11: Lise öğrencilerinin arkadaşlarıyla ilişkilerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları	51
Tablo 12: Lise öğrencilerinin öğretmenleriyle ilişkilerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları	52
Tablo 13: Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olup olmadıkları ile ilgili kendi görüşlerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları	53

SİMGELER VE KISALTMALAR

EAOÖ	Eleştiriye Açık Olma Ölçeği
AÖ	Affetme Ölçeği

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

Eleştiri, bir insanın doğru ve yanlışlarını bulup göstererek onu daha yeterli hale getirmek için teşvik etmek amacıyla yapılan açıklama, yorum ve bir değerlendirmeyi içeren, ancak yargılamaya varmadan kaçınan bir geri bildirimdir. Bireylerin eleştiriye açık olması ise gelişim ve değişime kapı araladığı için son derece önem arz etmektedir.

Bununla birlikte insanların çoğu, zamanlarını eleştiri hakkında endişelenmekle geçirmektedir. Çünkü insan hayatında eleştiri kaçınılmazdır ve olumsuz geri bildirim almak, insanların pek de hoşuna giden bir durum değildir. Oysa insanlar, eleştirildiklerinde kendileri için yararlı olanı alıp eleştiriden ders çıkararak yollarına devam etmeyi öğrendikleri takdirde daha mutlu olacaklardır. Eleştiriye kabul etmeyi kaçınılmaz görmek ve eleştirinin gölgesinde yaşamayı reddetmek, insanı özgürleştirir (“Just One Thing”, 2017).

Bazı insanların eleştiriye karşı aşırı hassas olmaları, psikolojik durumlarından kaynaklanmaktadır. Eleştiriye karşı hassas insanlar, eleştirildiklerinde kolaylıkla incinir ya da başka insanlar onların başarısız olduklarını gördüklerinde utanırlar. Bu hassasiyet, önceki yaşantılarından, ailelerinin eleştiriye verdikleri tepkilerden ve bazı biyolojik faktörlerden kaynaklanıyor da olabilir. Eleştiriye kapalı olan insanlar, yetersiz olduklarına inanmakta ve eleştirildiklerinde bu inançları doğrulanmış gibi hissetmektedirler.

İnsanlar, bazen eleştiri karşısında kendilerini savunmak zorunda hissetmektedirler. Çünkü olumsuz eleştirinin karakterlerine yapıldığını düşünmektedirler. Oysa eleştiriye kişisel bir saldırı gibi değil de fikir ya da davranışlar için bir dönüt olarak görmek, onu kabul etmeyi kolaylaştıracaktır. Birey eleştiriye açık olursa, kendisi ya da işiyle ilgili olumsuz bir dönüt aldığında duygusal anlamda aşırı tepki vermeyecektir. Geri dönüt, öğrenmek için bir fırsattır. Hayatımız boyunca çeşitli

konularda hepimiz eleştiriliriz. Bu sebeple eleştiriye açık olmak, hayatımızı daha da kolaylaştıracaktır (“Strengthening Your Openness to Criticism Ability”, 2017).

Öte yandan sosyal bir varlık olan insan, hayatını idame ettirebilmek ve psikolojik açıdan sağlıklı kalabilmek için toplumdaki diğer bireylerle etkileşim halinde olmalıdır. Hayatları boyunca birbirleriyle duygu, düşünce paylaşımında olan insanlar, bu paylaşımlar esnasında olumlu duygular hissedebildikleri gibi incinme, kırılma gibi olumsuz duygular da yaşayabilmektedirler. Kişiler arası iletişimde ortaya çıkan problemlerin bireyde oluşturduğu olumsuz duygu ve düşünceleri yok etmek ve bireyin hayatına bu anlamda zarar veren durumu ortadan kaldırmak için affetmenin önemi yadsınamaz. McCullough, Worthington ve Rachal’a (1997) göre affetme, insanları ilişkiye zarar verecek tepkilerden alıkoyan ve kendilerine kötü davranmış kişiye yapıcı bir şekilde davranmalarını sağlayan teşvik edici bir dönüşümdür. Onlara göre, insanlar, karşısındakileri onlara hissettikleri empati nispetinde bağışlayabilir.

1.1Problem Durumu

Hemen her eleştiri, kişinin geleceğini daha etkili hale getirmesi için bir araçtır. Eleştiri, kişiye aklına gelmeyen bazı düşünce ve yeni perspektifler sunabilmekte ve kişinin ufkunun genişlemesine yardımcı olmaktadır. Eleştiriden ders çıkarmak, kişinin kendini geliştirmesine olanak sağlamaktadır. Eleştiriye açık olan birey, herkesin hatasının olduğunu, kimsenin kusursuz olmadığını bildiği için zayıf yönlerini kabul etmekte ve bu yönleri geliştirmek için daha fazla çalışmaktadır (Deschene, 2017).

Eleştirinin tüm bu yararlarına rağmen pek çok genç birey, eleştiriye katlanamamaktadır. Bu bireyler, kendilerini eleştiren insanların kabalaştığını düşünmekte ve eleştirenin aslında ne söylemek istediğini anlamaya çalışmamaktadır. Oysa eleştiri, kişiye gelişim imkânı sağladığı için çok değerlidir. Gençlerin eleştiriden bir şeyler öğrenme ve daha iyi olma fırsatına sahip olmaları için eleştiriyi kabul etmeleri önemlidir (Perozok, 2015).

Bununla birlikte bireylerin kurdukları ilişkileri idame ettirmeleri ya da bu ilişkileri devam ettirmek istemeseler bile bu ilişkilerin onlar üzerindeki yıkıcı etkilerini silmeleri için affetme olmazsa olmaz bir eylemdir. Affetmenin olmadığı ilişkilerde,

birey nefret, kin, düşmanlık gibi duygulara sahip olacağından hayatını olumsuz bir şekilde devam ettirecek, bu da aynı zamanda toplumsal huzursuzluğa sebep olacaktır. Oysa affetmenin yaygın olduğu toplumda bireyler psikolojik açıdan daha sağlam, kişiler arası ilişkiler ise daha sağlıklı olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında bireyin eleştirildiğinde affetmek eylemini gerçekleştirmek için bir fırsata sahip olduğu görülmektedir (Deschene, 2017). Bu çalışmada da lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affedicilik düzeyleri arasındaki ilişki incelenecektir.

1.2Problem Cümlesi

Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affedicilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3Alt Problemler

1. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki hayatlarından memnun olma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
4. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki anneleriyle aralarındaki ilişkiye göre farklılık göstermekte midir?
5. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki babalarıyla aralarındaki ilişkiye göre farklılık göstermekte midir?
6. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki kardeşleriyle aralarındaki ilişkiye göre farklılık göstermekte midir?
7. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki arkadaşlarıyla aralarındaki ilişkiye göre farklılık göstermekte midir?
8. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki öğretmenleriyle aralarındaki ilişkiye göre farklılık göstermekte midir?

9. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki eleştiriye açık olup olmadıkları ile ilgili kendi görüşlerine göre farklılık göstermekte midir?

1.4Denenceler

1. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
2. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
3. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki hayatlarından memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
4. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki anneleriyle aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
5. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki babalarıyla aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
6. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki kardeşleriyle aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
7. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki arkadaşlarıyla aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
8. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki öğretmenleriyle aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

9. Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki eleştiriye açık olup olmadıkları ile ilgili kendi görüşlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

1.5 Sınırlılıklar

Bu araştırma Çarşamba Ali Fuat Başgil Anadolu Lisesi öğrencilerinin özellikleriyle sınırlıdır.

Araştırmada incelenen eleştiriye açık olma düzeyi Eleştiriye Açık Olma envanterinin ölçtükleriyle sınırlıdır.

Araştırmada incelenen affetme düzeyi Affetme Ölçeğinin ölçtükleri ile sınırlıdır.

1.6 Sayıtlar

Araştırma örnekleminin evreni temsil ettiği kabul edilmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin kullanılan veri toplama aracına samimi ve doğru şekilde cevapladıkları varsayılmaktadır.

1.7 Araştırmanın Önemi

Bireylerin eleştiriye açık olması, kendilerine farklı bir bakış açısıyla bakabilmeyi ve kendilerini yenilemelerini sağlamaktadır. Geribildirimlerden olumsuz bir şekilde etkilenen bireyler, psikolojik olarak mutsuz hissetmektedir. Oysa eleştiri, gelişimin önündeki engelleri ortadan kaldırmaya yarayan bir araçtır. Bu algıyı bireyler arasında yaymak, psikolojik açıdan sağlıklı bir ortam yaratacağı gibi bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerine de destek olacaktır. Diğer taraftan sosyal bir varlık olan insanlar için, diğer insanlarla iletişimleri esnasında meydana gelen olumsuzlukları affetmek ilişkilerinin devamlılığı için gereklidir. Affetmek, sosyal ilişkilerin devamlılığı için olduğu kadar bireyin kendi sağlığı için de çok önemlidir. Birey, karşısındakini affettiğinde nefret, intikam gibi olumsuz duygulardan arındığı için psikolojik olarak daha sağlıklı hale gelir. İnsan hayatında çok önemli bir dönemi kapsayan ergenlik dönemindeki bireylerin eleştiriye açık olma ve affetme düzeylerinin ne oranda olduğunu anlamamanın bu dönemde yaşanan fırtınalı zamanların daha kolay atlatılmasına yardımcı olacağı düşünülmüştür.

Lise düzeyinde öğrenim gören (14- 17 yaş grubu) öğrencilerin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı hakkında yapılacak

araştırmanın literatüre katkıda bulunacağı ve araştırma sonucu ile alınacak önlemlerin faydalı olacağı düşünölmüştür.

1.8Tanımlar

Eleştiri; bir insanın doğru ve yanlışlarını bulup göstererek onu daha yeterli hale getirmek için teşvik etmek amacıyla yapılan açıklama, yorum ve bir değerlendirmeyi içeren, ancak yargılamaya varmaktan kaçınan bir geri bildirimdir.

Eleştiriye açık olma; eleştiriyi kişisel algılamayıp kabul etmek ve eleştirilen davranışın sorumluluğunu üstlenerek eleştiriye bu davranışı düzeltmek için bir vasıta olarak görmektir (Knippen ve Green, 1996).

Affetme, bireyin karşındaki kişinin hatası dolayısıyla hissettiği kızgınlık, öfke gibi olumsuz duyguları bastırmadan kendi isteğiyle ortadan kaldırıp o kişiye karşı olumlu duygular hissetmeye başlamasıdır (North, 1987).

İKİNCİ BÖLÜM

II. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Eleştiri

İnsan davranışlarının akla uygunluğu, sosyal bilimlerde yıllardır üzerinde konuşulan bir konudur. İnsan davranışlarının, lehte veya aleyhte, yargılanıp yargılanamayacağı; akla uygunluktan kastın kendi kültürü içinde olup olmadığı veya kendi kültürü dışından bir gözlemcinin standartlarıyla yargılanması durumu, bir tartışma konusudur. Aynı zamanda bir kültürün üyesinin gösterdiği davranışların, başka bir kültürden bir bireyin standartlarıyla övülüp övülemeyeceği de tartışılan başka bir husustur (Settle, Jarvie ve Agassi, 1974).

Bu bağlamda kullanılacak terimlerden biri olan ‘eleştiri’, ‘kişisel özellikler veya bir davranış ile ilgili olarak bir tatminsizlik ifadesi’ olarak tanımlanmaktadır (Bresnahan, Shearman, Lee, Ohashive Mosher, 2002). Tanım olarak olumsuz algılansa da eleştiri, aslında bireyin gelişmesine ve daha güçlü bir insan olmasına yardımcı olmaktadır. Eleştiri, bireyin kendisini daha iyi anlamasını sağlamaktadır (Knippen ve Green, 1996).

Knippen ve Green’e (1996) göre eleştiriye bazen kişisel algılamamak zor olsa da onu gelecekte düzeltilmiş davranışlar için bir katalizör olarak görmek, ondan maksimum boyutta kazanç elde etmeyi sağlamaktadır.

İnsanlar, başarısız veya yetersiz oldukları bir durum karşısında eleştirildiklerinde, bu eleştiriye tepki verip vermemek veya ne tür bir tepki vermek gerektiğine dair bir çıkmaza girmektedirler. Bireyin içinde yaşadığı bu kişisel huzursuzluk hissi, böyle bir durumda erkekler ve kadınların nasıl tepki vermeleri gerektiği ile ilgili toplumun belirlediği kurallarla daha da artmaktadır (Bresnahan ve diğerleri, 2002).

Bresnahan ve diğerlerinin (2002) yaptığı çalışmaya göre, eleştiri karşısında erkekler, kadınlara göre anlamlı bir şekilde daha saldırgan, daha özgüvenli, daha az çekingen ve tartışmaya daha yatkındırlar.

İnsanların eleştiriye verdikleri tepkiler; dili saldırgan bir şekilde kullanıp kullanmadıklarına, bireye destek vermek için tartışmaya dâhil olan insan grubunun boyutuna, ihtiyaç ve istekler dile getirilirken bireyin kendisine ne kadar güvendiğine bağlı olarak sınıflandırılmaktadır. Bu üç durum, birbirinden farklı görünse de bireyin kendini savunması açısından ortak temele sahiptirler. Bu üç özellik, itibar zedeleyen durumlara karşı verilebilecek cevapları ölçtüğü için, insanların eleştiriye tepki verip vermediklerini veya nasıl tepki verdiklerini tespit etmek için üçünü de aynı anda ölçmek uygun olacaktır (Bresnahan ve diğerleri, 2002).

Infante ve Wigley, sözel saldırıyı bireylerin kişisel başarısızlıklarına ve sosyal sınırlarına dikkat çekmek için kullanılan kişilerarası strateji olarak tanımlamaktadır (aktaran Bresnahan ve diğerleri, 2002). Sosyal yetersizliklere yapılan bu vurgunun 'saldırı' olarak adlandırılmasının sebebi, bunun bireyin eleştiriye tepki gösterirken tercih edebileceği bir itibar zedeleyici sözel strateji olmasıdır. İddiacılık; bireyin davranışlarının sonucuna, kendini ifade etmesindeki özgüvene ve kişisel haklara odaklı iken, kendine aşırı güvenmeyi içermeyen davranışlar ise özür dileme ve kendini geri çekmeye dayalıdır.

Infante ve Rancer'a göre tartışmacılık, iki etkeni içeren bir özelliktir: yaklaşma ve kaçınma. Yaklaşma etkeninde birey, konuyla ilgili durumuna gerekçeler sunup bunu idame ettirirken, kaçınma etkeninde birey böyle davranışta bulunmayı ya istememektedir ya da bunu yapabilecek yeterliliğe sahip değildir (aktaran Bresnahan ve diğerleri, 2002).

Knippen ve Green'e (1996) göre eleştiri ile başa çıkmanın beş yolu bulunmaktadır: kendini zihinsel olarak eleştirilmeye hazırlamak, eleştiriye kabul etmek (sorumluluğu kabul etmek, suçlayıcı ve savunmacı olmaya karşı direnme), eleştiriye anlama (eleştiriye yeniden ifade etme, sorular sorup özetleme), nasıl değişebileceğine dair uzlaşmaya varma (özel öneriler isteme ve öneri ekleme), eleştiren kişiye olumlu pekiştireç verme.

Bir kişinin bizi niçin eleştiriyor olabileceğini anlamak, eleştiriye hayatımızda bir engel değil de bir dost olarak görmek ve onu kabul etmek adına çok gereklidir. Eleştiren kişi doğası gereği veya kişisel ve mesleki sebeplerle gergin olduğu için eleştiriyor olabilir. Bu durumda, bu kişi yalnızca bir kişiyi değil, muhatap olduğu

herkesi eleştiriyor demektir. Ya da bu kişi bize güvenmiyor, herhangi bir şeyi iyi yapabileceğimizi düşünmüyor, bizden hoşlanmıyor olabilir. Bu kişinin gerekçeleri mantıklı olmak ya da bizim bakış açımızdan doğru olmak zorunda değildir. Bu durumlar, ‘o kişinin gerekçeleri’ olarak ifade edilmeli ve kabul edilmelidir. Bu gerekçeleri anlamak, eleştiriyi kabul etmek için çok önemlidir.

Eleştiriyi kabul etmeyi öğrenmek; bireyi aynı hataya düşmekten alıkoymakta ve gereksiz başarısızlık, acı, kayıp, hayal kırıklığı yaşamasını engellemektedir. Eleştiri, bireye başka şartlar altında öğrenemeyeceği şeyleri öğrenme fırsatı sunmaktadır. Eleştiri, bireyin daha iyi ilişkiler kurmasını sağlamakta ve başarı şansını arttırmaktadır. Eleştiriyi kabul etmede yaşadığımız sıkıntıların nedenlerini anlamak, eleştiri ile nasıl baş edeceğimizi anlamak için gereklidir. Eleştiriyi kabul etmedeki isteksizliğimizi anlamak, eleştiriyi yaşamımızda yararlı bir etkene dönüştürebilmek adına oldukça önemlidir (Knippen ve Green, 1996).

Eleştiriden hazzetmediğimiz farkına varıp altta yatan nedenlere bakmak, eleştiriyi bizin için yararlı hale getirmenin ilk adımıdır. Eleştiri ile baş etmeyi öğrenemediğimiz takdirde, incinebilir, kendimizi kötü hissedebiliriz; günümüz, haftamız, kariyerimiz ve yaşamımız mahvolabilir. Ancak onunla baş etmeyi öğrendiğimiz zaman eleştiri, bizim yararımıza hizmet etmeye başlayacaktır. Eleştiri ile baş edebilmek için etkin bir şekilde adım atılmalıdır. Eleştirinin doğru olduğunu düşünsek de düşünmesek de, bunun eleştiren kişiye ait bir görüş olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Bir kişi bu görüşe sahipse, başka insanlar da aynı şekilde düşünüyor olabilirler. Her eleştiride her zaman bir miktar da olsa doğruluk payı bulunmaktadır. Eleştiri kabul edilmeli ve ondan herhangi bir yarar elde etmenin yolları araştırılmalıdır. Eleştirinin kaynağı olan durumla ilgili sorumluluk alınmalı, suçlama ve savunmaya geçilmemelidir. Eleştirilen durum veya davranış için bahane üretilmemeli ve gerekçe sunulmamalıdır. Eleştiri sadece kabul edilip eleştiren kişiye fikirlerini paylaştığı için teşekkür edilmelidir. Bireyin arkanızdan konuşmaktansa fikirlerini yüzünüze söylemesi daha kabul edilebilir bir durumdur. Eleştiriyi kabul etmek, eleştiren kişinin olumsuz duygularını yatıştırılmaktadır. Ayrıca eleştiren kişiye teşekkür etmek, olumlu düşünmeyi sağlamaktadır. (Knippen ve Green, 1996).

Eleştiriyi anlamak ve eleştiren kişinin kendi kelimelerini kullanarak yeniden ifade etmek, kişinin probleme dair ne hissettiğini açıklamasına daha fazla imkân

taniyacaktır. Bununla birlikte eleştiriyi tam manasıyla anlamak için, eleştiri ile ilgili soru sormak, önem arz etmektedir. Sorulardan alınan cevaplar yardımıyla eleştiriden ne anlaşıldığı, kişinin kendi yorumu ile özetlenmelidir. Eleştiriyi iyice anlayıp kendimizi savunmadan ve başkalarını suçlamadan kabul ettiğimizde, sıra eleştiriye nasıl tepki vereceğimizdedir. Eleştirinin haklı olup olmadığına karar verilmeli, doğru olduğu ispatlanamıyorsa özür dilenip nasıl değişim gösterileceğine dair uzlaşmaya gidilmelidir. Eleştiren kişiden davranış değişikliği ile ilgili özel öneriler talep edilmelidir. Daha sonra kendi önerilerimiz eklenmeli ve eleştiren kişiyle bu önerilerin tam olarak nasıl ifa edileceği ile ilgili olarak görüşülmelidir. Eleştiren kişiye, ilgisinden ve kusur göstermesinden dolayı teşekkür edilmeli ve değişim ve gelişim imkânı tanıdığı için minnettarlık sunulmalıdır (Knippen ve Green, 1996).

Hiçbirimiz eleştiri yapan kişinin aklından geçenleri bilemeyeceğimize göre, eleştirilen bireylerin, eleştiren kişinin eleştirme nedeninin yapıcı mı yoksa yıkıcı mı olduğunu bulmak için bazı ipuçları kullanması zorunlu hale gelmektedir. Bir ipucu, eleştirenin grup üyeliğidir (Hornsey, 2005). Grup eleştirisinin kaynağı, eleştirinin ve eleştiri yapan bireyin kabulü noktasında önemli role sahiptir (Hornsey, Oppes ve Svensson, 2002).

Gruba yöneltilen eleştirilerde, grup üyeliğinin kimin yapıcı, kimin yıkıcı amaçlara sahip olduğunu belirleyebilmek için güçlü bir ipucu olduğu varsayılmaktadır. Gruptaki bir bireyin eleştirisinin grubu geliştirmek için yapıldığı kabul edilirken, bir yabancıнын eleştirisi grubun moralini bozmak ya da gruplar arası üstünlük mücadelesi için bir hile olarak görülebilmektedir. Kısacası grup içi yapılan eleştirilerin daha yapıcı temele sahip olduğuna inanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, grup dışından bireyler daha yüksek seviyede savunmayla karşılaşmaktadır çünkü eleştirilen bireyler, onların eleştiri yapma nedenlerine şüpheyile yaklaşmakta ve bu şüphe, kim olduğunuz ve kimin yararını gözettiğinizle alakalı yüzeysel ipuçlarına dayanmaktadır. Başka bir bilgiye sahip değillerse insanlar, eleştiri için olumlu sebepleri, grup içinden eleştiri yapan bireylere atfetmekte yani içgüdüsel bir şekilde grup dışından bireylerdense grup üyelerine güvenmektedir. Örneğin; insanlar, grup bireylerinin grup lehine, grubun dışından insanların ise eğer imkâna sahip olsalar grup aleyhine ayırım yapacağını düşünmektedirler. Ancak eleştirilen bireyler, gruptan

dahi olsa eleştiren kişinin niyetine dair şüphe duyuyorlarsa, bu kişiler de yüksek seviyede savunmaya maruz kalacaklardır (Hornsey, 2005).

Yapılan çalışmalar da insanların yabancı bireylerdense aynı gruba dâhil oldukları insanların eleştirilerini kabul etmeye daha istekli olduklarını göstermektedir. Gruplar arası bu hassasiyeti açıklamak için en az iki faktörden bahsedilebilir: eleştiri, yabancılar tarafından yapıldığında, gruptan bir üyenin yaptığı zamankinden daha az yapıcı ve makul görülmektedir (Hornsey, Oppes ve Svensson, 2002).

Yaşam deneyimlerinden yola çıkılarak insanların dâhil oldukları grupların eleştirilmesinden hoşlanmadıklarını söylemek mümkündür. ‘Kendimizi iyi hissetmeye ihtiyaç duyarız’ varsayımına dayanarak eleştirinin aslında çekinceye yol açtığı söylenebilir. Çünkü eleştiri, öz kavramımızı tehdit etmekte ve grubumuzun zayıflık ve başarısızlıklarına odaklanmamıza sebep olmaktadır. Bununla birlikte çoğumuzun da bildiği gibi haklı eleştiri çok değerli olabilmektedir, çünkü eleştiri, gelişime giden yolları açmaktadır. Eğer bir grup kültürü yeniden canlanmaya ihtiyaç duyuyorsa, geçmişine göz atması ve bunu yaparken de önyargılı olmaması yararlı olacaktır. Gerçekler yerse de, hoş gitmese de gün yüzüne çıkmalıdır. Örneğin, insan haklarının kötüye kullanıldığı, çevresel sorumlulukların uluslararası standartlarının ihlal edildiği, savaş suçlarının işlendiği, azınlık gruplarının bastırıldığı bir ülkede, ülke içinden veya dışından yapılan eleştiriler, değişimin gerçekleşmesini sağlayacak olan önemli bir önkoşuldur. Benzer şekilde, eğer bir kurum yeterince iyi performans sergilemiyor, yolsuzluk yapıyor veya ahlaki olmayan eylemlerde bulunuyorsa, bu olumsuz durumların kendiliğinden yok olması olası değildir. Kurumlar, zayıf oldukları durumları tanımlayabilmek ve kurum kültürünün gelişebilmesini sağlamak için eleştiriye ihtiyaç duymaktadır (Hornsey, 2005).

Bireyler bir gruba dâhil olduklarında gruptan gelen bir eleştiri, kısa vadede psikolojik olarak olumsuz hissedilse de uzun vadede grubun gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Tarrant ve Campbell, 2007). Eleştiri, gruptaki veya grup dışındaki bireyler tarafından yapılması fark etmeksizin, gelişim ve değişime sevk ettiği için grup yaşamında önemli bir işleve sahiptir. Eleştiri farkına varılmamış problemleri ortaya çıkarabilir, grup üyelerine alternatif seçenekler sunabilir ve olumsuz davranış ve tutumların gözden geçirilmesini sağlayabilir (Hornsey, Oppes ve Svensson, 2002).

Yenilik ve değişim, eleştiri ile başlar. Ancak insanların eleştiriye gruba hizmet eden bir araç olarak görmeleri nadir karşılaşılan bir durumdur. Eleştiri, etkili olmasına karşın aynı zamanda tehdit edici ve yanlış anlaşılmaya müsaittir. Biri, bir grubu eleştirdiğinde eleştirmenin ne yapmaya çalıştığına dair bir sürü sav akla gelmektedir ve bu sorulara verilen cevaplar, insanların eleştiriye peşin hükümsüz bir Şekilde mi yoksa saldırgan bir Şekilde mi tepki verdiklerini belirleyen en etkili etken olabilmektedir (Hornsey, 2005).

Eleştiri, doğası gereği grubun bütünlüğünü tehdit edici olabilmektedir. Eğer savunmacı bir Şekilde algılanırsa eleştiri, incinmeye, güvensizliğe ve inkra yol açabilir. Eleştirinin olumlu ve yapıcı bir Şekilde veya olumsuz ve savunmacı Şekilde algılanma boyutu, grubun sağlığı ve bütünlüğü için gelecekte bir gösterge olabilir.

Grup yeleri için asıl soru, gruptan bir kişinin niçin kendi grubunu eleştirmek isteyeceğidir (Tarrant ve Campbell, 2007). Eleştiriye yapan bireyin grup yeliği, grup üyelerinin eleştiriye kabul etme durumlarını etkileyebilecek bir etkendir. Bireyin kendi grubunun üyesinden aldığı eleştiri, aynı yorumları bir yabancı yaptığında muhtemelen farklı psikolojik etkiye sahip olacaktır (Hornsey, Oppes ve Svensson, 2002).

Grup yelerinden eleştiri yapanlar, psikolojik olarak gruba adanmış görüldükleri takdirde Őařırtıcı bir Şekilde yüksek oranda toleransla karşılanmaktadırlar. Grubun, başka bir grupla açıkça mücadele etmediği durumlarda grup içinden bireylerin eleştirisi daha fazla müsamaha ile karşılanmaktadır (Hornsey, 2005). Öte yandan grup dışından bir bireyin yaptığı eleştiri, grubun bütünlüğü açısından tehdit olarak görülebilir, bunun sonucunda gruplar arası gerilimi tırmandırabilir ve gruplar arasındaki farkları ne çıkarabilir (Hornsey, Oppes ve Svensson, 2002).

Gruplar arası hassasiyet, gruba yöneltilen eleştiri, grup dışından bir bireyden geliyorsa daha savunmacı bir Şekilde tepki verilmesi anlamına gelmektedir. Bu hassasiyet; milletlerin, illerin, mesleklerin ve dinlerin eleştirildiği durumlarda daha belirgin Şekilde ortaya çıkmaktadır.

Gruplar arası hassasiyeti açıklamaya çalışırken göz önünde bulundurulması gereken iki önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi, bu hassasiyet insanlar, grubu övdükleri zaman ortaya çıkmamaktadır. İkincisi ise bu hassasiyet, grup dışından birey, grupla

çok fazla yaşantı geçirmiş olsa da var olmaya devam etmektedir. Başka bir deyişle gruplar arası hassasiyet, eleştiri yapan bireyin grupla ne kadar yaşantı geçirdiğine verilen mantıki bir cevaptan çok daha derin ve psikolojik bir durumdur (Hornsey, 2005).

Gruba dâhil olmayan insanların genelde, gruptaki bireylerin ilgilerinin zıttı bir şekilde eylemde buldukları varsayıldığı için bu bireylerin eleştirilerinin, gruptaki bireylerin eleştirilerinden daha az iyi niyetli olduğu düşünülmektedir. Araştırmalar grup bireylerinden gelen eleştirilerin, grubun dışından gelen eleştirilerden daha az hassasiyetle kabul edildiğini göstermektedir. Bunun sebebi olarak grup içinden eleştiren kişinin kendini gruba adanmışlığı ve daha yapıcı güdülerle motive edildiği varsayımı gösterilmektedir. Bununla birlikte grup üyelerinin grubu her eleştirdiklerinde olumlu tepkiyle karşılıp karşılaşmayacakları değişkenlik gösterebilmektedir. Eleştiren kişinin önceden grup kurallarına gösterdiği bağlılık, bu tepkiyi etkileyecek etmenlerdendir ve kurallara uyan bireylerin eleştirileri, uymayanlara göre daha fazla tolere edilebilmektedir. Bununla birlikte grupların dışarıdan gelen eleştirilere karşı daha hassas olmaları, bu eleştirileri kimliklerini tehdit edici olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Buna ilaveten grup bireyleri, eleştiren kişinin grubun beklentisini ihlal ettiğini düşündükleri takdirde onun eleştirisine karşı daha hassas davranmaktadırlar.

Grup dışından bireyler, gruptaki bireylerin eleştiriye olan hassasiyetlerini azaltabilmek adına kritik mesajı daha olumlu bir başkasıyla değiştirebilmelidir (Tarrant ve Campbell, 2007).

Bununla birlikte, grup içi eleştirinin tolere edileceği ve edilmeyeceği sınır durumlar bulunması olağandır. Grup içi eleştiri, özellikle, grubu diğer grupların saldırılarına karşı hassaslaştırmadığı sürece kabul edilebilir. Grup, diğer gruplarla mücadele ettiğinde ya da statüsü düşük olduğunda, grup içi eleştiri diğerlerinin gözünde grubun bütünlüğünü zedeleyebilir. Her iki durumda da yapıcı eleştirinin saldırganlık ve düşmanlıkla karşılaşma olasılığı mevcuttur. Yani bu gibi durumlarda, grup içi eleştiri, farklı gruplardan gelen eleştiriler kadar sert bir şekilde reddedilebilir. Bir diğer deyişle grup üyelerinden gelen eleştirinin, grubun birliğini ve uyumunu tehlikeye attığı düşünülürse kendi içinde de tehdit edici olabileceği için bu eleştiriye verilecek tepkinin ters olması beklenebilir (Hornsey, Oppes ve Svensson, 2002).

Aynı doğrultuda yabancıların yaptığı eleştiriye her zaman şüphe ve savunmayla yaklaşıldığını söylemek de doğru değildir. Hatta bazen bir grup, yabancı birinden yapıcı eleştiri yapması için ricada bulunabilir. Bunun sebebi grup dışından bireyin yüksek seviyede ahlak- zekâ yetkinliği ve alanında uzmanlık sahibi olması olabileceği gibi, bu bireylerin duygusal bir konuya tarafsız bir bakış açısıyla yaklaşabileceği gerekçesi de olabilir (Hornsey, Oppes ve Svensson, 2002).

Gerçek yaşamda, eleştirileri değerlendirirken insanların grup üyelerinin kimlik bilgilerine vakıf olması her zaman mümkün olmamaktadır. İnsanlar, birinin yorum yaparken grubun yararını gözetip gözetmediği hükmüne varmak için bazı ipuçlarından yararlanmak durumundadır. Kullanılabilecek bir ipucu, eleştiri yapan bireyin kullandığı dildir.

Bir diğer ipucu ise bireyin, ne kadar zamandır grubun bir üyesi olduğudur. Eğer eleştiri yapan kişi uzun zamandır grubun üyesiyse, onun gruba adanmışlığı ortadadır. Bundan yola çıkılarak, grubu eleştiren birey, grubun eski üyelerindense eleştirinin nispeten daha kolay kabul edileceğini söylemek mümkündür.

Olumsuz bir yorum yapan birey, yaptığı yorumun bir öneme sahip olup olmaması temelinde değerlendirileceğini umabilir. Ancak gerçekte eleştirilen kişi, kelimelerin ötesine bakar ve “Niçin böyle bir şey söyledi ki?” diye kendisine sorar. Bu soruya verilen cevap, eleştirilere açık fikirli bir şekilde mi yoksa savunmacı bir şekilde mi tepki verileceğine dair güçlü ipuçlarına sahiptir. Örneğin eğer eleştiren kişinin grupla ilgilendiği veya yorumlarını grubun iyiliği için yaptığı varsayılırsa, grup üyelerinin savunmalarını düşürüp yapılan eleştirinin faydalarını düşünmeleri olasıdır. Ancak eğer eleştiri yapan kişinin gizli bir niyeti olduğu ve bunun da yıkıcı olduğu fark edilirse, bu yorumlar şüphe ve olumsuz duygularla karşılık bulacaktır (Hornsey, 2005).

Bununla birlikte bazen eleştiri yapan bireyler, eleştiri yapma sebeplerinin yapıcı olduğuna dair grubu ikna edebilseler bile yine de savunmayla karşı karşıya kalabilmektedirler. Çünkü onların yorumları grubun uzun süreli menfaatlerini olumsuz etkiliyor gibi görülmektedir. Bu stratejik menfaatler, resmi ya da gayri resmi şekilde kural olarak benimsenmektedir. Bu kurallardan ikisi ise şöyledir: eleştiri, grup içinde kalmalıdır ve dışarıdan bir tehditle karşı karşıya kalındığında

insanlar, gruplarını eleştirmemelidir. Bu kuralların ihlali, mesajın nasıl algılanacağını etkilemektedir.

Bir kitlenin tercihi, kitleye yöneltilen eleştirilere verilecek tepkiler üzerinde belirleyici olabilmektedir. Örneğin, grupla ilgili olumsuz gerçekleri grup içinde tutmak daha işlevsel olmasına karşın, böyle hatalardan rakip grupların haberinin olmasını engellemek için grup üyeleri stratejik bir şekilde davranmalıdır (Hornsey, 2005).

Gruplar arası bir sürtüşme mevcut olduğunda, insanların kendi gruplarını eleştirmelerini yasaklayan kuralların varlığından söz etmek mümkündür. Yoğun gruplar arası çatışmanın mevcut olduğu durumlarda niçin birliğe öncelik verilmesi gerektiğine dair iyi gerekçeler olsa da grup içi eleştirinin olmaması, uygun olmayan kararların alınmasına yol açabileceği için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Bir grup üyesi, gruba yöneltilen eleştiriye kabul veya reddetmeye karar verdiğinde, aklından iki şey geçirir: birincisi, yorumlara karşı tutumunun ne olduğu ve ikincisi, bu durumda sergilenecek en avantajlı tutumun ne olduğudur. Bu iki soruya verilecek cevaplar, oldukça tezat barındırabilir, çünkü insanların düşündükleri şey ile söyledikleri ve yaptıkları her zaman birbirini tutmamaktadır (Hornsey, 2005).

Bu tezatın bariz şekilde göze çarptığı bir duruma örnek olarak grubun eleştiriye güçlü bir kaynaktan alması verilebilir. Güçlü bir dış karar mercii, bir kurumun düşük performans sergilediğini ve daha çok çalışması gerektiğini söylerse, bu eleştirinin muhatapları eleştiriye yapan kişi/lerin onları ödüllendirme veya cezalandırmaya güçlerinin olduğunu bilerek eleştiriye karşılık vereceklerdir. Eleştirilen grubun üyeleri, haksız ve yanlış olduğunu ileri sürüp eleştiriye reddetseler bile eleştiriye yapan kişinin eleştirilerine olumlu şekilde tepki vermek üzere güçlü bir dürtü hissederler. Eleştiri reddedilse bile eleştiriye yapan kişiye verilen tepki, gelecekteki eleştiriye veya güçlü bir eleştirenden gelebilecek cezayı engellemek için mantıklı bir uzlaşma gibi görülebilir (Hornsey, 2005).

Günel (2010), eleştiriye açık olan bireylerin duygusal denge özelliğine sahip, sabırlı ve strese dayanıklı olduğunu ifade etmektedir. Bireyin kasti olarak tehdit edici olan bir duruma (adaletsiz bir biçimde eleştirilmek gibi) verdiği tepki, kendini ilgilendiren durumlarla ilgili kontrol kaybı hissini tetiklemektedir ve kişi, durum üzerinde

yeniden hâkimiyet kurma arzusu duymaktadır. Erkeklerin sitemkâr tepkileri, genellikle daha serttir çünkü erkekler, bu gibi durumlarda kontrole kadınlardan daha büyük bir ihtiyaç duymaktadırlar. Bu durumdan yola çıkarak erkeklerin haksız eleştiriye verdikleri tepkilerin, daha doğrudan ve kendini koruyucu olduğunu söylemek mümkündür.

Eleştiriye verilen tepki, eleştirilenin cinsiyetine göre de değişim gösterebilmektedir. Böylesi bir tehditkâr durumda, kadınlara karşı daha korumacı ve nazik olunması gerektiğine dair bir beklenti mevcuttur. Olumsuz iddialı söylemlerin, kadınlardansa erkeklere yapılması toplumsal açıdan daha kabul edilebilir görülmektedir. Benzer şekilde sosyal etkide cinsiyet farklılıkları üzerine yapılan bir çalışma sonuçlarına göre, erkekler ve kadınlar, bir kadınla eşleştiklerinde daha fazla uzlaşma ve daha olumlu sosyal davranış göstermektedir. Bu bulgular, kadınlardan gelen eleştiriye verilecek sosyal açıdan uygun tepkinin daha büyük seviyede sorumluluk ve ilişki devamlılığını sağlayacak davranış gerektirdiğini göstermektedir (Wilson, Lizzio ve Whicker, 2003).

Haksız eleştiriye verilecek sosyal açıdan uygun olan tepkiler, eleştiren ve eleştirilen bireylerin statüleri arasındaki farklılığa göre de değişebilmektedir. Statüsü yüksek olan bireylerin, taraflı bir şekilde tepki vermeleri daha olasıyken, statüsü düşük olan bireylerle uzlaşma yoluna gitmek için zorunluluk hissetmeleri ihtimali daha düşüktür. Statüsü yüksek olan bireyler, kendilerine denk veya üstün olan bireylere kıyasla, statüsü düşük olan bireylerin davranışlarını değiştirmek için daha fazla baskı taktiği kullanmaktadırlar. Statüsü yüksek olan bireylerin kendilerinden daha düşük statüde olan bireylerin eleştirilerine verdikleri tepkiler, kişisel hakların doğrudan ve daha güçlü ifadesini meşrulaştırabilmektedir (Wilson, Lizzio ve Whicker, 2003).

İşyerlerinde de çalışanların eksik veya hatalı uygulamalarının kendilerine iletilmesi bunların düzeltilmesi açısından çok önem arz etse de olumsuz eleştiri ve yorumların daha az kabul edildiği ve olumlu eleştirilerden daha az doğru kabul edildiği bilinen bir gerçektir. Bu sebeple çoğu yönetici olumsuz dönütlerde bulunmaktan pek haz etmemektedir. Eleştirilen bireylerin eleştiriye karşı savunmacı olması eğilimi, olumsuz eleştirinin performansı düzeltmek amaçlı kullanımının önünde büyük bir sorun teşkil etmektedir.

Bununla birlikte yapılan çalışmalar, yapıcı eleştirinin yıkıcı eleştiriden daha az olumsuz tepkiye yol açtığını göstermektedir (Leung, Su ve Morris, 2001). Bir iş yerinde üstler astlarına eleştirel dönüt verdiklerinde, eleştirilen bireylerin iş performanslarını düzeltmenin yolları hakkında bilgi edinebilmek için mesajın içeriğine odaklanmaları umulmaktadır. Eleştirilen kişilerin dönütün içeriğine odaklanma ve bu içeriği kabul etme durumları, eleştirinin davranışta olumlu değişiklik sağlayıp sağlamayacağını belirleyecektir. Ancak maalesef ki olumsuz eleştiri, amaçlanan bu etkiyi ortaya çıkaramamaktadır. Olumsuz eleştirinin etkilerini inceleyen araştırmaların %30'dan fazlası, performansın azaldığını ortaya koymuştur. Bu durumun gerekçesi olarak eleştirilen bireylerin mesajdan ve bu mesajı performansı iyileştirmek için nasıl kullanabileceklerinden ziyade eleştiren kişinin amacına odaklanmaları gösterilebilir.

Olumsuz eleştiri alan bireyler, bu eleştirinin sebebini eleştiren bireyin olumsuz mizacına bağlayabilirler. Böyle durumlarda eleştirilen kişi, bir çıkmaza girmektedir: olumsuz eleştiriye bir kişinin performansındaki kusurlara mı dayandırılmalıdır yoksa eleştiri, eleştiren kişinin kişilik kusurlarından dolayı mı yapılmıştır? Birinci durumun kabulü kişiyi öğrenmeye sevk ederken, ikinci durum bireyin egosunu tatmin etmektedir.

Diğer bir husus ise eleştirinin yapıldığı ortamdır. Eleştiri başka insanların gözü önünde yani toplum içinde veya birebir konuşma şeklinde yapılabilir. Toplum önünde yapıldığında insanlar, yetersizliklerinin ortaya çıkmasından sakınmak amacıyla dönüt isteme davranışından uzaklaşacaklardır. Toplum önünde yapılan eleştiriler, yeterli görünme arzusunu şiddetlendireceği için, bu tür eleştiriler insanları hayal kırıklığına uğratabileceği gibi insanların aşağılanmış ve utanmış hissetmesine yol açabilmektedir. Ancak birebir yapılan eleştiriler, haksız dahi olsa, hoşgörü ile karşılanabilmektedir çünkü eleştiren kişinin mesajını gizli olarak vermesi, eleştirdiği kişinin haysiyetini koruma çabası olarak algılanabilir (Leung, Su ve Morris, 2001).

Eleştiriye açık olma meslekler bazında ele alındığında Anıl ve Güler'in (2006) yaptığı çalışma sonuçlarına göre nitelikli bir öğretmenin sahip olması beklenen özellikler arasında eleştiriye açık olması da yer almaktadır. Yansıtıcı düşünen bir öğretmen açık fikirli olmalı, kendi görüşleri ve sınıf uygulamaları ile ilgili yapılan eleştirilere açık olmalıdır. Yansıtıcı düşünme eğilimine sahip olan öğretmen,

kendisine yöneltilen eleştiriler üzerinde düşünür ve alternatif çözüm yolları arar (Duban ve Yelken, 2010).

Öğretmen ve öğrenciler, eğitim sürecindeki tüm düşünceleri eleştirmeli ve sorgulamalıdır. Eleştirilmeyen her düşünce tabulaşmaya hazırdır ve dogmatizme yol açar. Tabulaşan düşünceler, bireyleri ve toplumu gelişmekten uzaklaştırır, gelişim ve değişimi engeller. Düşünce özgürlüğünün bulunduğu ortamlarda ise bireyler eleştiriye açık ve hoşgörülü olacaklarından gelişme ve değişim kaçınılmazdır (Maboçoğlu, 1998).

Öte yandan bilim insanının entelektüel özelliklerini inceleyen Aydoğan'a (2008) göre de bilim insanı hümanist, evrensel düşünebilen, yardımsever, sorgulayıcı ve tarafsız olduğu gibi eleştiriye açık da olmalıdır.

Bilim insanının eleştiri ve özeleştiriye açık olması gerekmektedir. Bilim insanları olay ve olguları taraf tutmadan, nesnel bir şekilde ve enine boyuna araştırmalıdır. Bilim insanı yaptığı çalışmadaki yanlışlar ve çalışmanın eksikleri konusunda özeleştiri yapmaktan kaçınmamalıdır. Ürettiği bilgi ve yaptığı çalışmanın sorumluluğunu üstlenmesi gereken bilim insanı, bu çalışmalar evrensel olduğu ve uluslararası düzeyde yayımlandığı için başka bir ulusun araştırmacılarının eleştirisine de açık olmalıdır (Ortaş, 2004).

Eleştirinin kabulü ve meslektaşlar arasında etik ve profesyonel meselelerin tartışılması daha soğuk ve daha az insancıl bir atmosfer oluşmasını gerektirmemektedir. Çünkü bu meslektaşlardan mesleki konularda destek almanın yollarından biridir. Ciddi bir olaydan sonra meslektaşlarla tartışma, neyin yanlış olduğunu anlamak için hayati öneme sahiptir ve bu, kaliteyi arttırmak için de önemli bir etkidir. Eğer nerdeyse gerçekleşecek olayları eleştirmenin gelişim ve uygulamayı düzeltme için etkili bir yol olduğu kabul edilirse, insanların hata yapmasının doğal olduğu ve hatanın profesyonelliğe gölge düşürecek bir işaret olmadığı da kabul edilebilir (Aasland ve Førde, 2005).

2.2Affetme

Affetmek, kişiler arası iletişimin devamını sağlayacak olan saygı, güven, paylaşım, sorumluluk gibi unsurlar için olmazsa olmazdır. Rye ve Pargament (2002); affetmeyi, bireyin uğradığı haksızlık karşısında hissettiği olumsuz duyguları, sahip

olduğu olumsuz düşünce ve davranışları terk etmesi, hatta haksızlık yapan kişiye karşı şefkat hissetme gibi olumlu tepki verebilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Tanım dikkate alındığında bağışlayan kişi bilişsel, duyuşsal ve davranışsal açıdan değişime uğradığı için affetmenin hem içsel hem de kişiler arası bir süreç olduğu söylenebilir (Tekinalp ve Terzi, 2012).

Enright (2001), affetmenin tanımını yaparken affetmenin ne olmadığını bilinmesinin de aynı ölçüde önemli olduğunu ifade etmektedir. Aynı şekilde affetmenin ne olmadığını net olarak anlamının, affetme ile ilgili problemleri azaltacağını savunan Grieco (2016), affetmenin unutmak olmadığını ve asıl olması gerekenin insanların gerçekleşen durumlar karşısında nasıl tepki verdiklerini hatırlamak olduğunu ileri sürmektedir. Affetmek doğru anlaşılmazsa, insanlar sağlıklı ilişkilere devam edebilir, öfkelerini inkâr edebilir, olması gerekenden daha çabuk affedebilir, affedecekleri kişiyi eylemlerinden sorumlu tutmayabilir, affetmeyi uzlaşma ve unutma ile bağdaştırabilirler (Prieto ve diğerleri, 2013). Affetmek, bir kişinin yanlış davranışlarını kabul edip onlara izin vermek veya sorunu göz ardı etmek de değildir. Affetmek, bu yanlış davranışların affeden kişide oluşturduğu olumsuz duyguları ortadan kaldırır. Affetmek, sömürüye açık olmak anlamına da gelmemektedir. Yani gerçek bir affetme deneyimi ile birey sınırlar koyabilir ve doğru olmadığını düşündüğü şeylere “Hayır!” diyebilmektedir. Affetmek, bireyin kendisi için gerçekleştirdiği içsel bir süreç olduğundan affeden kişi affettiği bireyle uzlaşmak zorunda da değildir. Affetmek, zayıflık değildir. Affeden birey, sahip olduğu değer yargılarından veya bakış açısından vazgeçmiş değildir; yalnızca gerçekleşmeyen beklentilerin yaşattığı hayal kırıklığı ve acılardan kurtulmuş olur (Grieco, 2016). Affetmek, kaçmak da değildir; kendinizi savunmadığınız anlamına da gelmemektedir (Hallowal, 2004). Freedman ve Enright (1996) affetme, mazur görme, göz yumma ve uzlaşma terimlerinin birbirleriyle karıştırıldığını ifade etmektedir. Birey, bir davranışı hoş gördüğünde, karşısındaki kişinin bu davranış için geçeli bir mazereti olabileceğini düşünmektedir. Oysa birey affettiğinde, karşısındaki kişinin davranışını net bir şekilde yanlış olarak görmesine rağmen o kişinin değerli olduğunu kabul etmektedir (Enright ve Kittle, 1999). Birey affederken, karşısındaki kişinin ciddi bir yanlış yaptığını fark etse de ona karşı daha az güceniklik ve daha fazla merhamet duymaktadır. Göz yummada, birey gerçek bir incitmenin olmadığına inanmaktadır. Affetmede, kişi olumsuz duyguları bir kenara bıraksa da affettiği kişi

ile iletişim halinde olmak zorunda değildir. Oysa uzlaşmada hatayı yapan kişi hatasının farkına varır ve bu hatayı düzeltmek ve kırdığı kişiyle tekrar iletişime geçmek için adım atmaktadır (Freedman ve Enright, 1996).

Affetmeyi anlamak için öne sürülen kuramlardan Enright'ın (1996) Affetme Süreç Modeli'ne göre affetmenin keşfetme, karar, çalışma ve derinleşme olmak üzere dört evresi bulunmaktadır. Keşfetme evresinde acı içinde olan birey, yaşadığı olayın ve yapılan hatanın kendisini ve başkalarını nasıl etkileyeceğini düşünmektedir. Karar evresinde, birey kendisini (veya duruma göre karşısındakini) affederse ne yaşayacağını düşünmekte ve bilişsel bir süreç yaşamaktadır. Çalışma evresinde birey yeni ve olumlu bir bakış açısı geliştirerek kendini (duruma göre karşısındakini) anlamaya çalışmakta, böylece duygusal açıdan dönüşüm yaşamaktadır. Derinleşme evresinde ise birey geliştirdiği bakış açısının da etkisiyle öfke, kızgınlık gibi sağlığı etkileyen olumsuz duygulardan isteyerek arınmakta, telafi edici davranışlarda bulunmak için istek göstermektedir.

Akhtar'a (2002) göre ise affetme, iki zihinsel işlemde oluşur. İlki kişinin hissettiği nahoş öfke duygusunun çözülmesi, ikincisi ise karşıdaki bireye karşı değişen tutumdur.

Affetme ile ilgili bir diğer bakış açısı da kişiler arası diyalogun varlığı veya yokluğudur. Affetmenin iki modeli olduğunu ileri süren Andrews (2000), bunların anlaşmalı ve tek taraflı affetme olduğunu ifade etmektedir. Anlaşmalı affetmede, affetme taraflar arasında gerçekleşen diyalog sonucu ortaya çıkar. Hatalı olan kişi hatasını kabul edip sorumluluk aldığı ve pişmanlığını gösterdiğinde çoğu insan affetmeye eğilim göstermektedir. Ancak hatalı taraf hatasını kabul etmezse, haklı olan kişi de affetmeyi reddedebilir. Tek taraflı affetme ise hatalı olan kişiye bağlı olmaksızın yalnızca affeden bireyi içeren içsel bir süreçtir. Girard ve Mullet'e (1997) göre affetme, bireyin karşısındaki kişiye verdiği bir hediyedir. Hediye nasıl insanlar arasındaki bağlılık, uyum ve sevgiyi arttırırsa aynı durum affetmek için de söz konusudur. Birey, intikam alma hakkını ve kendisine zarar veren eyleme duyduğu incinmişliği bir kenara bırakır ve karşındakinden bir şey beklemeksizin ona ilişkilerini tekrar kurma fırsatı sunar.

Enright (2001), affetmenin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal bileşenleri olduğunu ileri sürmektedir. Bu durum göz önüne alındığında hatalı kişiyi bilişsel boyutta affetmek ancak duyuşsal boyutta affedememek ve rahatlayamamanın yani olumsuz duyguları hissetmeye devam etmenin mümkün olduğu görülmektedir (Tekinalp ve Terzi, 2012). “Pseudoforgiveness” olarak adlandırılan sahte affedicilik sadece bilişsel boyutta gerçekleşmektedir. Sahte affedicilikte gerçek anlamda bir affetme söz konusu olmadığından birey sürekli geçmişi hatırlatabilmekte ve suçlamalarda bulunabilmektedir (Cunningham, 1985).

Affetmenin; kendini, başkalarını ve kişinin kontrolü dışındaki (hastalık, doğal afet gibi) durumları affetmek olmak üzere çok boyutlu bir yapı olduğunu ifade eden Thompson ve diğerleri (2005), affetme eylemi sonrasında insanların verdikleri tepkilerin artık olumsuz olmadığını ileri sürmektedir. Yani insanlar birini ya da bir durumu affettikleri zaman bir hak ihlali olduğunu kabul etmekte ve bilişsel, duyuşsal ve/ya davranışsal olarak değişim geçirmektedirler. Böylece affettikleri kişi veya duruma karşı verdikleri tepkiler olumsuz olmaktan çıkmakta, nötr ya da pozitif dönüşmektedir.

Hallowal’a (2004) göre cesaret, erdem, sabır ve hayal gücü gerektiren affetme eylemi, birey için çok zor ve acı verici olabilmektedir. Kişisel iyileşme açısından bakıldığında en zor ama en önemli görevin kendini affetmek olduğu görülmektedir. Pek çoğumuz kendimizi affetmeyi, yani başarısızlıklarımızla yüzleşmeyi zor buluruz. Kendimizi olduğumuz gibi kabul etmek ise kendimizi affetmenin önkoşulu olduğu gibi ruhsal açıdan olgunlaşmanın da göstergesidir. Kendimizi olduğumuz gibi kabul etmemiz, bundan sonra yapmak istediğimiz şeyler için daha güçlü hissetmemizi sağlayacaktır (Grieco, 2016). Kendimizin ve karşıımızdaki bireylerin en iyi özelliklerini aramak da affetmek için diğer bir önkoşuldur (Hallowal, 2004).

Affetmek, sosyal etkileşimde gerçekleşen kaçınılmaz hasarları ve ihlalleri onararak kişilerarası ilişkilerde devamlılığı sağlamaktadır (McCullough, 2000).

Birey, affetme sayesinde kin ve intikam gibi olumsuz duyguların kendisini ele geçirmesine müsaade etmeyerek beynini özgürleştirir. Bununla birlikte kişi, affederek fiziksel ve ruhsal sağlığını koruyabilir (Hallowal, 2004). Aynı şekilde affetmenin sağlığımız üzerinde iyileştirici etkisi olduğunu ileri süren Grieco (2016),

affederek aynı zamanda zedelenmiş kişisel sınırlarımızı tamir edip umutla ileriye doğru yol alabilmemiz için güç bulacağımızı ifade etmektedir. Her şeyi affetmek mümkündür. Affetmek, her şeyden önce bireyin kendi iyiliği için yaptığı kişisel bir yolculuktur. Affetmek, kendimiz ve karşımızdaki bireylerle ilgili gerçekdışı beklentilerden vazgeçmeye hevesli olmaktır. Bu vazgeçme, bir manada bizi huzursuz eden içsel sıkıntının yok olması ve yerine yeni bir enerji gelmesi anlamına gelmektedir. Koşulsuz affetmek ise her şeyi ve herkesi affederek tamamen dönüştürücü bir deneyim yaşamaktır. Her şeyi ve herkesi affetmek ve bunu yapabilmeyi öğrenmek için acı çekmekten yorulmak, stresi ortadan kaldırıp daha sağlıklı olmak, ilişkilerinizi geliştirmek, mutlu olmak istemek gibi bazı sebepler bulunmaktadır.

Affetmek, insanların umudunu ve özgüvenini arttırdığı gibi anksiyeteyi, hüznü ve öfkeyi azaltır (Baskin ve Enright, 2004). Affetmek aynı zamanda insanları öfke, kin, intikam gibi olumsuz duyguların etkisinden kurtarıp onları depresyona girmekten korur (Fayyaz ve Besharat, 2011). Affederek yaşadığımız olumsuz duygusal meseleleri ortadan kaldırıp hissettiğimiz olumsuz duyguları da yok edebiliriz. Böylece bu olumsuzlukları fiziksel bedenimize taşımamış oluruz. Aksi takdirde çabuk hastalanmak, yorgun düşmek veya mutsuz olmak kaçınılmaz olacaktır. Yani affederek duygusal nedenlerden kaynaklanan fiziksel sağlık problemlerini ortadan kaldırmak mümkündür (Grieco, 2016).

Öte yandan affetmek, doğuştan sahip olduğumuz yeteneklerin önündeki engelleri de temizlemektedir. Kendimiz için yaptığımız bu temizlik sayesinde zihinsel açıdan belirgin bir netliğe kavuşuruz (Grieco, 2016).

Grieco'ya (2016) göre birini ya da bir şeyi affetmemek için birçok sebep bulunabilir. Kişi; bir daha incinmemek, yaşadığı hayal kırıklığının tekrarlanmasını önlemek ve kendini korumak amacıyla affetmekten kaçınıyor olabilir. Öfke, yanlış bir davranışa gösterilen doğal bir tepkidir. Sağlıklı bir öfke ilerlemeye katkıda bulunur ve geçicidir. Kalıcı olduğunda ise affetmeyi engelleyip sağlıksız bir durumun ortaya çıkmasına sebep olur. Birey, haklı olduğuna inandığı veya aynı kişinin rahatsızlık veren davranışı tekrarlayacağını düşündüğü durumlarda karşısındaki kişiyi affetmek istemeyebilir. Bazen de bireyler, karşısındaki kişiyle tekrar ilişki kurmak istemedikleri için affetmek istemez. Oysa konuşmadan da bir bireyi affetmek

mümkündür. Kişi geçmişte yaşadığı olumsuz zamanları hatırlamak istemediğinde, yasını bir kenara koymak istemediğinde, affetmesi gereken kişi öldüğünde, affedeceği durumla uzun zamandır yaşayıp onsuz ne yapacağını bilemediği zaman affetmeyi reddedebilir.

Girard ve Mullet (1997), affetmeyi kolaylaştıran beş durum ileri sürmektedir. Buna göre, bazı insanlar suçlu kişi, suçu oranında cezalandırılırsa yani intikam alırlarsa onu affdebilmektedir ki bu affetmenin tanımına hiç uymamaktadır. Bazı insanlar hakları geri verildiğinde veya kendilerine yapılan hatanın sonuçları zamanla kayboldukça affdebilmektedir. Bu da affetme ve adaletin karıştırıldığı anlamına gelebilir. Bazı insanlar, kasıt veya art niyet yoksa affetmeyi daha kolay bulmaktadır. Dördüncü koşul, hatanın sonuçlarının ciddiyeti ile ilgilidir. Hatanın sonuçları çok ciddi boyutta değilse kişi, daha kolay affdebilmektedir. Son koşul ise özür dileme ve pişman olmayı içermektedir. Suçlu kişi, hatalı davranışı için özür dileyip hangi sebeple o davranışta bulunduğunu açıklayabiliyorsa birey için affetmek kolaylaşmaktadır.

Aynı şekilde McCullough ve diğerleri (1998), affetmeyi etkileyen pek çok faktör bulunduğunu; özellikle empati, özür, ruminasyon ve ilişkinin yakınlığının affetmede büyük önem taşıdığını ifade etmektedir.

Bireyin affetme becerisine sahip olmasında bebeklik yıllarındaki ilk ilişkiler yani anne- babanın rolü büyük önem taşımaktadır. Çocuk öncelikle annesinin affetme tutumunu algılamaya başlamaktadır. İntikama karşı affetmeye kökeninde anne-çocuk ikilisi arasındaki saldırı metabolizması bulunmaktadır. Eğer saldırı metabolizması iyi bir şekilde yönetilir ve sevgi ilişkiye hükmederse, affetme deneyimi gerçekleşebilir. Aksi takdirde intikam tohumları ekilir (Klein, 1937).

Herkesin affetmeyi öğrenebileceğini ileri süren Grieco (2016), 8 adım ileri sürmüştür. Grieco'ya göre birey öncelikle hayatında değişiklik yapmak için hazır olmalı ve bu isteği dile getirmelidir. Hislerini içinden geldiği gibi ifade etmesi gereken birey, bir sonraki adımda zihnindeki beklentilerden kurtulmaya çalışmalıdır. Birey; sınırlarını yenilemeli, ihtiyaçlarını karşılamak için kendini evrene farklı biçimde açmalı, evrenin pozitif enerjisini kişiliğine yönlendirmeli, affedeceği kişiye koşulsuz sevgi göndermeli, insanların veya olayların olumlu taraflarını görmeli ve

değişimle bütünleşmelidir. Kişi, karşısındakinin iyi yönlerine odaklanırsa onu affetmek için mutlaka bir sebep bulacak, bu da kendisinin daha huzurlu olmasını sağlayacaktır. Hallowal (2004) da bireyin affedebilmesi için öncelikle istekli olması gerektiğini ifade etmektedir. Kişi, acısına dair hissettiklerini başkalarıyla paylaşmalı, yapamıyorsa en azından kendisine itiraf etmelidir. Kişi, olanın olduğunu, bunun değişmeyeceğini kabul etmeli, kaybı için üzüldüğü öfkeyi ardında bırakmalı ve yoluna devam etmelidir. Bütün bunlar gerçekleşirken kişi, affedeceği kişiyle empati kurup onda olumlu bir özellik aramalı ve kendi kusurlarının da farkında olmalıdır.

Grieco (2016), birey affetmeyi öğrenirse kendini de değiştirebilir görüşünü ileri sürmektedir. Çünkü Grieco'ya göre insanın affetmeye karşı tutumu ile değişime karşı olan tutumu bağlantılıdır. Hallowal (2004) da bireyin affettiğinde kendisini daha iyi bir insana dönüştürdüğünü ileri sürmektedir.

Kişi, kendisine fayda sağlamayan bir ilişkiyi sürdürmek için değil, kendisini bir acıdan kurtarmak için affeder. Affetmek, kişiyi özgürleştirip ilerlemesini sağlar (Grieco, 2016).

Affetmek, ergenlik dönemi için de önemli kavramlardan biridir. Çünkü bu dönemde, birey yakın ilişkilerini idame ettirebilmesi için affetme eylemini gerçekleştirme durumunda kalabilir (Johnson, Wernli ve Lavoie, 2013). Ergenlik dönemindeki bireylerin yaşamlarında önemli bir konu olan affetme; bu bireylerin akranları veya yetişkinlerle aralarındaki ilişkinin kalitesini büyük ölçüde ortaya koymaktadır. Ergenlik dönemindeki bireylerin affetmeye karşı tutumları onların aile ortamındaki ve okuldaki davranışlarını, kurumların işleyişini algılama şekillerini, belli ulusal ve uluslararası olayları anlama durumlarını etkileyebilmektedir (Girard ve Mullet, 2012). Bu açıdan bakıldığında bu araştırma bulgularının, ergenlik dönemindeki bireylerle çalışan uzmanlar için önem taşıyacağı düşünülmektedir.

Birey, affettiğinde öfke ve dargınlık hissedebilir, ancak önemli olan bu hisleri mantıklı bir şekilde etkisiz hale getirebilmektir. Ancak öfkemize hükmedebildiğimiz zaman karşımızdaki kişiye empati kurmaya başlayabiliriz ki bu da affetmek için bir gerekliliktir (Hallowal, 2004). Alanyazına bakıldığında affetmenin insan hayatında olumlu sonuçlar doğurduğu ve öfke, kaygı gibi olumsuz duyguların yerini olumlu

duygulara bırakmasını sağladığı görülmektedir. Olumlu duygulara sahip olan bireyler ise kendileriyle barışık olmakta, hayata ve kendilerine karşı daha pozitif olmaktadır. Bu pozitif bakış açısına sahip bireylerin, eleştiriyi tolere edip gelişimleri için bir fırsat olarak görmeleri ise kaçınılmazdır. Dolayısıyla affedici bireylerin, eleştiriye daha açık olduklarını söylemek mümkündür.

Alanyazında eleştiriye açık olmak ve affetmek arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanmamıştır.

2.3 Eleştiri ile İlgili Yapılan Araştırmalar

2.3.1 Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Leung, Su ve Morris (2001) tarafından yürütülen çalışmada işçilere yapılan denetimsel olumsuz eleştiri üzerinde, eleştirinin doğruluğunun ve mizacın etkileri araştırılmıştır. Katılımcılar, ABD'nin batı kıyısındaki bir üniversiteye kayıt yaptıran 135 ve Hong Kong'da bir üniversiteye kayıt yaptıran 117 işletme mastır öğrencisidir. İki grubun da demografik özellikleri çok benzerdir. Araştırma sonucuna göre adil bir şekilde yapılan eleştiri; denetçi hakkında daha lehte düşünceye sahip olmayı, eleştirinin kabulünü, denetçi ve şirkete dair daha istendik tepki vermeyi sağlamaktadır.

Bresnahan ve diğerleri (2002) tarafından yapılan çalışmada sözlü saldırı, tartışma yaklaşımı, tartışmadan kaçınma veya aşırı özgüvenin üç farklı ülkenin insanları üzerinde herhangi bir etkiye sahip olup olmadığı araştırılmıştır. Örneklem 204 Amerikalı (80 erkek, 120 kadın, 4 sınıflandırılmamış), 282 Japon (106 erkek, 170 kadın, 6 sınıflandırılmamış) ve 180 Çinli (78 erkek, 101 kadın, 1 sınıflandırılmamış) olma üzere toplam 666 kişiden oluşmaktadır. Çalışma, erkeklerin anlamlı bir şekilde daha saldırgan, özgüvenli, daha az kaçınan ve kadınlardan daha fazla tartışma taraftarı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Amerikalılar, eleştiriye Çin ve Japonyalılarından daha özgüvenli bir şekilde tepki vermişlerdir. Amerikalıların eleştiri karşısında sessiz kalmaları, kızgın olduklarını, Çinlilerin sessiz kalmaları ise utandıklarını göstermektedir. Az sayıda Japon, sessizliği eleştiriye bir tepki olarak kullanmaktadır.

Hornsey, Oppes ve Svensson (2002) tarafından yapılan 2 çalışmada ise grup üyelerinin grubun içindeki ve dışındaki bireylerden aldıkları eleştirilere verdikleri tepkiler incelenmiştir. İlk çalışmaya 57'si erkek, 121'i kız olmak üzere toplam 178

Avustralyalı psikoloji öğrencisi katılmıştır. Çalışmada, öğrenciler Avustralya hakkında olumlu- olumsuz yorumlar yapan bir bireyin yazılarını okumuştur. Öğrencilere bu bireyin, Avustralya'dan (grup içi üye) ya da başka bir ülkeden (grup dışı birey) olduğu söylenmiştir. Araştırma sonuçları göstermektedir ki grup üyeleri, grup içi eleştiriye şaşkıncı derecede hoşgörü ile karşılarken, grup dışından gelen eleştiriye karşı hassasiyet gösterip savunmaya geçmektedirler.

Bu çalışmanın bir benzeri üniversite öğrencisi kimliği kullanılarak yapılmıştır. 156'sı kız, 46'sı erkek olmak üzere 202 öğrencinin katıldığı çalışmada, öğrencilere bu kez üniversite öğrencilerine dair hem olumlu hem olumsuz görüşler sunulmuştur. Katılımcılara, bu görüşlerin ya bir üniversite öğrencisi ya da liseden sonra okumamış bir bireye ait olduğu söylenmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre öğrenciler, üniversite öğrencisi tarafından yapıldığını düşündükleri eleştirileri daha yapıcı ve mantığa uygun bulmuşlardır. Yani aynı gruptan olduğunu düşündükleri bireyin eleştirisini kabul etmeye daha fazla meyil göstermişlerdir.

Atlas, Taggart ve Goodell (2004) tarafından yapılan çalışmada müzik öğrencilerinin eleştiriye hassasiyetlerinin eğitimlerini nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırmaya 19 öğrenci katılmış; öğrenciler eleştiriye hassasiyet, motivasyon ve performans kalitesi açısından değerlendirilmiştir. Öğrencilere Eleştiriye Karşı Hassasiyet Ölçeği uygulanmıştır. Bu ölçekten alınan yüksek puanlar, mutluluk ve güven seviyelerindeki azalma ile ilişkilendirilmiştir. Yüksek ölçüde duyarlı olan öğrenciler, eğitmenin eleştirilerinden daha fazla incinmiş, daha az geliştiklerini hissetmiş ve eleştirinin ardından eğitmenle iletişim kurmayı daha zor bulmuşlardır. Bu sonuçlar, eleştirilere karşı hassas olmanın müzik öğrencilerinin motivasyon ve performansları üzerinde bir etkiye sahip olabileceğini göstermiştir.

Aasland ve Førde (2005) tarafından yapılan çalışmanın amacı, hastalarda görülen olumsuz gelişmeden doktorun kendisini sorumlu hissetmesi ve meslektaşlarından gelecek eleştiriye kabul etmenin etkilerini incelemektir. Çalışmanın örneklemini, 1318 doktor oluşturmaktadır. 1294 doktordan 368'i hastanın ciddi bir şekilde hasar almasıyla sonuçlanan olumsuz gelişme yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yaşanan bu olumsuz olayların %38'i yetkililere bildirilmiş; bu olay, doktorların %17'sinin özel hayatını olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Doktorların %50'si meslektaşlarını etik veya profesyonel olarak kabul edilemez davranışları sebebiyle eleştirmeyi güç

bulmaktadır. Bu araştırmanın sonucu doktorlar arasında eleştiriye dile getirmenin zor olduğunu ortaya çıkarmıştır. Medikal kültürün bir özelliği meslektaşlar arasında yapılan eleştirinin kabul edilmemesidir. Oysa mesleki açıdan yapılan eleştiriye kabul etmek hem hastaların zarar görmesini engelleyebilir hem de olumsuz deneyim yaşamış meslektaşlara destek verebilir.

Tarrant ve Campbell (2007), grup içi eleştiriye verilen tepkilerin, eleştirenin önceden grup normlarına bağlılığından etkilendiğini öne süren hipotezleri test etmek amacıyla iki çalışma yapmışlardır. Katılımcılar, grup normlarına uyan ve uymayan grup üyelerinden aldıkları eleştiriye cevap vermişlerdir. Her iki çalışma sonucunda, grup normlarını benimsemeyen üyelerden alınan eleştirinin grup üyelerince daha olumsuz tepki aldığı görülmüştür. Katılımcıların, bu üyelerle iletişimde- grup övülse dahi- çok hassas oldukları da görülmüştür.

Atlas ve Them (2008) tarafından yapılan çalışmada narsisizm ve eleştiriye karşı duyarlı olma arasındaki ilişki incelenmiştir. Katılımcılardan Narsistik Kişilik Envanterini ve Eleştiriye Karşı Hassasiyet Ölçeği'ni doldurmaları istenmiştir. Katılımcılardan jüri tarafından oylanacak konuşmalar yapmaları istenmiş ve onlara değerlendirici geribildirimler isteyip istemedikleri sorulmuştur. Araştırma sonucu narsisizm ve eleştiriye karşı hassas olma arasında negatif korelasyon olduğunu ortaya koymuştur. Fazla narsist katılımcılar, kaçınmaktansa daha fazla eleştiri almak istemektedir. Öte yandan hassas katılımcılar geri dönüt fırsatlarını reddetme eğilimindedir.

2.3.2Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Ülkemizde eleştiriye açık olmak ile ilgili doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple bu bölümde eleştiriye açık olmak ile ilgili diğer çalışmalara yer verilmiştir. Erözkan (2007) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin reddedilme duyarlılıkları ile sosyal kaygı düzeyleri cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve ebeveyn tutumları açısından incelenmiştir. Araştırmaya Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde eğitim gören 360 kişi (180 kız; 180 erkek) katılmıştır. Katılımcılardan bilgi formunu doldurmaları, Reddedilme Duyarlılığı Ölçeği ve Sosyal Kaygı Ölçeği'ni uygulamaları istenmiştir. Araştırma sonucuna göre sosyal kaygıya ilişkin “sosyal kaçınma”, “eleştirilme kaygısı” ve “bireysel değersizlik” alt boyutları üzerinde cinsiyetler ve sosyo-ekonomik düzeyler arasında,

“eleştirilme kaygısı” ve “bireysel değersizlik” alt boyutları üzerinde ebeveyn tutumları arasında farklılık bulunmaktadır. Bu araştırmada sosyal kaygıya ilişkin eleştirilme kaygısı üzerinde cinsiyetler arasında farklılık olduğu; kızların eleştirilme konusunda erkeklerden daha fazla kaygıya sahip olduğu görülmüştür. Sosyal kaygıya ilişkin eleştirilme kaygısı üzerinde ebeveyn tutumları arasında da farklılık mevcuttur. Ebeveynlerini otoriter olarak algılayan bireylerde eleştirilme kaygısının bulunduğu bu araştırmanın elde ettiği sonuçlardan biridir.

Erözkan (2011) tarafından yapılan çalışma, sosyal kaygının yordayıcılarını belirlemeyi hedeflemiştir. Bu çalışmada sosyal kaygının kaygı duyarlılığı, benlik saygısı ve kişilerarası duyarlılık ile olan ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmaya 209’u kız, 193’ü erkek olmak üzere 402 üniversite öğrencisi katılmıştır. Veri toplama aracı olarak Sosyal Kaygı Ölçeği, Kaygı Duyarlılığı İndeksi-Düzeltilmiş, Rosenberg Benlik Saygısı Envanteri ve Kişilerarası Duyarlılık Ölçeği’nden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sosyal kaygının yordayıcıları, kaygı duyarlılığının sosyal ortamlarda fark edilebilen kaygı belirtilerinden korkma alt boyutu; benlik saygısı ve kişilerarası duyarlılığın kişilerarası farkındalık, onaylanma ihtiyacı ve çekingenlik alt boyutlarıdır. Araştırma sonuçlarına göre; düşük benlik algısı geliştirmek, sosyal kaygılı bireylerin kendileriyle alakalı negatif şeyler düşünmeleri, olumlu bildirimleri umursamayıp olumsuz geri bildirimleri önemsemelerinden kaynaklanmaktadır. Benlik saygısı düşük olan bireyler, eleştiriye karşı daha duyarlıdırlar. Bu bireyler, mantıkdışı reddedilme korkusu ve eleştirilme kaygısı yaşadıkları için sosyal ortamlarda kaygı yaşamaları beklenen bir durumdur.

Kıranlı’nın (2012) yaptığı çalışmada lise müdürlerinin yönetimle ilgili davranış biçimlerini belirlemek amaçlanmıştır. Katılımcılar yirmi devlet ve beş özel lise müdürüdür. Veri toplama tekniği olarak araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme soruları kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları lise müdürlerinin olumlu davranış özelliklerinin eleştiriye dinleyici, eleştiriye açık, araştırmacı, ödüllendirici, ceza karşıtı, iletişimsel; olumsuz davranış özelliklerinin ise eleştiriye kapalı, cezalandırıcı, acımasız, ödül karşıtı, iletişimi düşük, çıkarsal iletişim odaklı olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırma ile eleştiriye açık olan okul müdürlerinin eleştiriye kendileri için bir fırsat olarak gördükleri ve bu sebeple eleştirileri hoşgörü ile kabul ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Özbay ve Zorbaz'ın (2012) yaptığı çalışma, ilköğretim okulları ikinci kademe (6,7, 8.sınıf) öğrencilerinin yazma tutukluğu düzeylerini çeşitli değişkenlere göre tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemi, Ankara ilindeki üç ilköğretim okulunun ikinci kademesinde öğrenim görmekte olan 450 öğrenciden oluşmaktadır. Bu araştırmaya göre eleştirilmekten korkan öğrenciler, eleştiri yapılmamış olsa dahi tutukluk yaşayabilmekte ve yazı yazma konusunda sıkıntı yaşayabilmektedir.

Doğan, Sapmaz ve Akıncı Çötök (2013) tarafından yapılan çalışmada öz-eleştiri ile mutluluk arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı ve öz-eleştirin mutluluğu yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Sakarya Üniversitesinde eğitim görmekte olan, 19-28 yaş aralığında 145'i kadın, 77'si erkek olmak üzere toplam 222 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcılara Oxford Mutluluk Ölçeği-Kısa Formu ve Öz-Eleştiri Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmanın sonucu, özeleştiri alt boyutlarından olan içsel öz-eleştiri ve karşılaştırmaya dayalı öz-eleştiri ile mutluluk arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin varlığını; öz-eleştiri alt boyutlarının mutluluğu negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığını ortaya koymuştur.

Yılmaz ve Gültekin (2013) tarafından yapılan çalışmada ise ilköğretim beşinci sınıf fen ve teknoloji dersinde basamaklı öğretim programı temel alınarak yapılan etkinliklerin, öğrencilerin öğrenmelerine katkı sağlayıp sağlamadığını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemi 2008-2009 eğitim- öğretim yılı bahar döneminde Eskişehir'de 5. sınıfta öğrenim gören 24 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerden kişisel bilgi formunu doldurmaları istenmiş ve veriler video kayıtları, yarı-yapılandırılmış görüşme, araştırmacı günlüğü, öğrenci günlüğü, portfolyo ve tutum ölçeği gibi araçlarla toplanmıştır. Basamaklı öğretim programı süresince öğrenciler, etkinlikleri kendileri seçmişler; böylece sorumluluğu üstlendikleri için etkinliklere yapılacak herhangi bir eleştiriye kabul edip uygun şekilde yanıtlamak durumunda kalmışlardır. Bu öğretim programında öğrenciler, etkinlikleri eleştirme hakkına da sahiptir. Bu çalışma ile basamaklı öğretim programı sayesinde eleştiri yapmayı/ kabul etmeyi yanlış yorumlayan ve eleştiriye kapalı olan öğrencilerin, eleştiriye dair tutum ve algılarının olumlu anlamda değiştiği gözlemlenmiştir.

Eldoğan (2016), gözden geçirme makalesinde patolojik narsizmi iki genel boyutuyla (büyüklenmeci ve kırılğan narsizm) değerlendirmeyi amaçlamıştır. Literatürde

narsizmin kırılğan boyutuna pek fazla değinilmediğini öne süren Eldoğan, kırılğan narsizmin aşırı alçak gönüllülük, eleştiriye hassasiyet, yüksek kaygı düzeyi, çekingenlik, devamlı stres altında olma gibi özelliklerle karakterize olduğunu dile getirmiştir. Narsizmin kırılğan boyutunda bireyin eleştirildiğinde hissettiği utanma ile çocukluk döneminde olmak istediği ideal kişi olamadığının farkına vardığında hissettiği utanma duygusu arasında benzerlik bulunmaktadır.

2.4 Affetme ile İlgili Yapılan Araştırmalar

2.4.1 Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Freedman ve Enright (1996) tarafından yapılan çalışma, yaşları 24 ile 54 arasında değişen 12 ensest kurbanı kadın danışanla başışlamaya dayalı psikolojik danışma sürecini içermektedir. Deney grubu oluşturmak üzere rastgele seçilmiş katılımcılar, affetmeye dayalı psikolojik danışmaya katılmışlardır. Kontrol grubunu oluşturan diğer katılımcılar ise deney grubunun danışma süreci bittikten sonra danışma sürecine başlamışlardır. Bağımlı değişkenler; affetme, umut, özsaygı, depresyon, durumluk sürekli kaygıdır. Araştırmanın sonuçları danışanların tacizciyi daha çok affettiklerini, geleceğe karşı daha umutlu olduklarını ve danışanların kaygı ve depresyon seviyelerinin azaldığını göstermektedir. Kontrol grubu danışmaya başladığında, bu gruptaki üyeler de deney grubuna benzer değişimler göstermişlerdir.

Coyle ve Enright (1997) tarafından yapılan çalışmada kürtaj yaptıran eşlerine kırgın olan 10 danışana, psikolojik danışma yapılmıştır. Yaşları 21 ile 43 arasında değişen katılımcılar, deney ve kontrol grubu için rastgele seçilmiştir. Danışanlara Enright'ın Affetme Ölçeği, Durumluk Öfke Ölçeği, Durumluk Kaygı Ölçeği ve Yas Ölçeği uygulanmıştır. Kontrol grubundaki danışanlara 12 haftalık bekleme süresinin ardından danışma yapılmıştır. Danışmanın sonunda katılımcıların kontrol grubundaki katılımcılara oranla daha çok başışlayıcı oldukları; kaygı, öfke ve yas durumlarında kontrol grubuna kıyasla azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ingersoll-Dayton, Campbell ve Ha'nın (2009) yaptığı çalışmada ileri yaşa sahip kişilerle affetmeyi arttırmaya yönelik grup çalışması yapılmıştır. Çalışmaya 57-82 yaşları arasında toplam 20 kadın ve erkek katılmıştır. Araştırma sonuçları grup çalışmasına katılan bireylerin affetme ve depresyon düzeylerinde uzun dönemli,

fiziksel sağlıklarında kısa d6nemli olumlu değişiklikler olduğunu ortaya koyarken, kaygı ve sosyal desteklerinde herhangi bir değişiklik olmadığını göstermiştir.

Fayyaz ve Besharat (2011) tarafından yapılan çalışmanın amacı normal kişileri, klinik vaka olmayan depresif ve klinik vaka depresifleri kıyaslamaktır. Örnekleme 31 klinik depresif, 60 klinik olmayan depresif ve 60 normal birey olmak üzere toplam 151 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılara Enright Affetme Ölçeği ve Beck Depresyon Envanteri uygulanmıştır. Bulgular, normal grubun klinik olmayan depresif gruptan daha affedici olduğunu ortaya koymuştur. Klinik ve klinik olmayan depresif gruplar arasında affetme açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Orbon, Mercado, Balila (2015) tarafından yapılan çalışmada uyuşturucu kullananların iyileşmesinde af terapinin etkileri incelenmiştir. Katılımcılar, uyuşturucu tedavisi için kabul edilmiş ve Filipinler’de bir uyuşturucu rehabilitasyon merkezinde tedavi gören bireylerdir. 29 kişiden oluşan deney grubu, 12 oturumluk af terapiye katılırken, yine 29 kişiden oluşan kontrol grubu geleneksel tedavi ve rehabilitasyon programına devam etmiştir. Sonuçlar, af terapinin uyuşturucuya yeniden başlama riskini azalttığı ve deney grubunun minnet seviyesini arttırdığını göstermektedir. Bununla birlikte kontrol grubunda herhangi bir değişikliğe rastlanmamıştır.

2.4.2Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Taysi’nin (2007) yapmış olduğu çalışmada evli kadınların ve evli erkeklerin evlilik uyumlarının, nedensellik ve sorumluluk yüklemelerinin evlilikteki bağışlamayı ne düzeyde yordadığı incelenmiştir. Araştırmaya 80 Türk evli çift katılmıştır. Katılımcılara Evlilikte Uyum Ölçeği, İlişkilerde Yükleme Ölçeği ve Suça ilişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, evli çiftler, Suça ilişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeği toplam puanı, İlişkilerde Yükleme Ölçeği toplam puanı ve alt boyutları ile Evlilikte Uyum Ölçeği toplam puanı açısından benzer bulunmuştur. Çiftlerde bağışlama üzerinde, evlilik uyumunun ve yüklemelerin yordayıcı etkisi bulunmuştur. Evli kadınlarda ve evli erkeklerde, evlilik uyumunun da bağışlamayı yordadığı görülmüştür. Bu bulgulara ek olarak, zararın şiddeti arttıkça bağışlamanın zorlaştığı bulunmuştur.

Alpay (2009) tarafından yapılan araştırmada yakın ilişkilerde bağışlama bağlanma, benlik saygısı, empati ve kıskançlık değişkenleri yönünden incelenmiştir. Araştırmanın örneklemi 104 erkek, 96 kadın olmak üzere 200 evli bireyden oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda, incinme derecesi, evlilik doyumları ve empati düzeyi açısından evli bireylerde cinsiyet temelli farklılık bulunmuştur. Araştırma sonucu, bağışlamanın en iyi yordayıcılarının 2. tür kıskançlık tetikleyicilerinin, empatinin, incinme derecesi ve benlik saygısının olduğunu göstermektedir. Bu değişkenler arasında sadece incinme algısının bağışlamayı olumlu olarak yordadığı bulunmuştur.

Bugay ve Demir (2012) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin kendilerini ve başkalarını affetmelerini geliştirmeye yönelik olarak oluşturulan grupla psikolojik danışma programının etkililiği test edilmiştir. Araştırmanın örneklemini; 8'i deney, 8'i kontrol grubunda olmak üzere Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde değişik bölüm ve sınıflarda eğitim gören toplam 16 öğrenci oluşturmaktadır. Deney grubundaki öğrencilere 5 hafta süre ile haftada bir kez olmak üzere 90 dakikalık oturumlarla Enright'ın (1996) Affetme Süreç Modeli esas alınarak hazırlanmış "Affetmeyi Geliştirme Grubu" uygulanmıştır. Kontrol grubuna ölçümler arasında bir işlem uygulanmamıştır. Araştırmada öntest-sontest kontrol gruplu model kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, Heartland Affetme Ölçeği ile elde edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre; deney ve kontrol grubunun kendini affetme son test sonuçları arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmuştur. Ayrıca, bulgular Affetmeyi Geliştirme Programı'nın, öğrencilerin başkalarını ve genel affetmelerinin olumlu düzeyde arttırdığı yönündedir.

Çapan ve Arıcıoğlu'nun (2014) yaptığı çalışmada, üniversite öğrencilerinin affedicilik ve psikolojik sağlamlık özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma, Pamukkale Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde öğrenim gören 368 öğrenci (264 kadın, 104 erkek) ile yürütölmüştür. Veriler Heartland Affedicilik Ölçeği ve Psikolojik Sağlamlık Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Bulgulara göre öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile affedicilik özellikleri arasında olumlu ilişki olduğu görölmüştür. Psikolojik sağlamlığın, durumsal, kendine ve diğerlerine yönelik affediciliğin alt boyutları tarafından yordandığı sonucuna ulaşılmıştır.

E. Sarı (2014) tarafından yapılan çalışmada özür dilemeden, uzlaşmadan, boyun eğmeden, yapılanları onaylamadan ve unutmadan yapılan affetme biçimi ile kendini gerçekleştirme arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 164’ü kız, 149’u erkek olmak üzere 313 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcılara Kişisel Yönelim Envanteri (Kuzgun, 1973) ve Heartland Affetme Ölçeği’nin (Thompson ve diğerleri, 2005) Türkçeye uyarlaması (Bugay ve Demir, 2010; Bugay, Demir ve Delevi, 2012) uygulanmıştır. Araştırma sonucunda affetme ve kendini gerçekleştirmenin birbirlerini yordadığı ve affetme ile kendini gerçekleştirme arasında ilişki olduğu bulunmuştur.

Sarıçam ve Biçer (2015) tarafından yapılan çalışmada ahlaki değer ve öz-anlayışın affedicilik üzerindeki açıklayıcı rolü incelenmiştir. Araştırmaya Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde okuyan 412 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırmada Ahlaki Değer Ölçeği, Öz-anlayış Ölçeği ve Affedicilik Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre ahlaki değer, öz-anlayış ve affedicilik arasında pozitif yönlü ilişkiler bulunmaktadır.

Uysal (2015) tarafından yapılan çalışma dindarlık ile affetme eğilimi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Araştırma, tarama yöntemine uygun, anket tekniğinin kullanıldığı bir saha araştırması niteliğindedir. Araştırma örneklemini, yaşları 14 ile 52 arasında değişen 838 kişiden (599 kadın, 239 erkek) oluşmaktadır. Örneklemin yaş ortalaması 22’dir. Örneklem grubuna “Heartland Affetme Ölçeği” ve “Dini Yönelim/Dindarlık Ölçeği” uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, cinsiyet, sosyal çevre ve tahsil durumu değişkenlerinin dindarlıkta medeni durum, yaş ve tahsil durumunun affetme eğiliminde farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir. Dindarlıktaki Dini Bilgi ve Pratik/uygulama boyutunun affetme eğilimini olumlu etkilediği bulgulanmıştır.

Güloğlu, Kararımak ve Emiral (2016) tarafından yapılan iki aşamalı çalışmanın ilk aşamasında çocukluk çağı travmalarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş, ikinci aşamasında ise çocukluk çağındaki travmatik yaşantılarının tinsellik ve affetme üzerindeki rolü araştırılmıştır. Çalışmaya 413’ü kadın, 123’ü erkek olmak üzere toplam 536 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcılara Çocukluk Çağı Travma Ölçeği Kısa Formu, Heartland Affetme Ölçeği ve Tinsellik Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, erkekler cinsel istismar, duygusal

istismar, fiziksel istismar, duygusal ihmal ve fiziksel ihmale kadınlardan daha fazla uğramaktadır. Ayrıca, çocukluk çağında travmaya maruz kalan üniversite öğrencilerinin tinsellik, kendini affetme, durumu affetme ve başkalarını affetme puanlarının çocukluk çağında travmaya maruz kalmayanlara göre daha düşük olduğu saptanmıştır.

Kaya ve Peker'in (2016) yapmış olduğu araştırmada üniversite öğrencilerinin mükemmeliyetçilik ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki de duygusal zekânın aracı rolü incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Atatürk Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 304 kadın, 318 erkek öğrencinin oluşturduğu 622 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada katılımcılara Kişisel Bilgi Formu, Heartland Affetme Ölçeği, Frost - Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği ve Duygusal Zekâ Özelliği Ölçeği – Kısa Formu uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar; affetme ile mükemmeliyetçilik arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki, affetme ile duygusal zekâ arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki, mükemmeliyetçilik ile duygusal zekâ arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda affetme ile mükemmeliyetçilik arasında duygusal zekânın kısmen aracı rolü olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Çelik ve Serter'in (2017) yapmış oldukları çalışmada romantik ilişki yaşayan üniversite öğrencilerinin affedicilik düzeylerinin öznel iyi oluşlarını yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Çalışma Hitit Üniversitesi ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde eğitim gören 329 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ile "Heartland Affetme Ölçeği", "Pozitif Negatif Duygu Ölçeği" ve "Yaşam Doyum Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen verilere göre öğrencilerin affetme puanları arttıkça öznel iyiliş puanları da artmaktadır yani öğrencilerinin affedicilik düzeyleri ile öznel iyilişleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Özgür ve Eldeklioğlu (2017) tarafından yapılan çalışmada affetmeyi arttırmaya yönelik hazırlanan grup müdahale çalışmasının, lise öğrencilerinin affetme ve ruminasyon düzeylerine etkisi incelenmiş, ayrıca REACH Affetme Modelinin, Türk kültüründe etkisi sınanmıştır. Çalışmaya aynı lisede öğrenim gören 128 son sınıf öğrencisi katılmıştır. Öğrencilere Affedicilik Ölçeği ve Ruminatif Düşünme Biçimi Ölçeği kullanılmış ve affetme puanı en düşük çıkan 20 öğrenciden gönüllü olan 10

tanesi deney, 10 tanesi de kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney grubuna katılan öğrencilere, Worthington'un REACH Affetme Modeline göre araştırmacı tarafından hazırlanan 5 haftalık grup çalışması uygulanmıştır. Kontrol grubuna ölçümler arasında herhangi bir işlem uygulanmamıştır. Araştırmada öntest-sontest kontrol gruplu model kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre deney ve kontrol grubunun affetme son test sonuçları arasında anlamlı düzeyde bir fark olduğu bulunmuştur. Ayrıca deney grubunun ruminasyon ön test- son test puanları arasında da anlamlı düzeyde fark olduğu ortaya çıkmıştır.

Altan ve Çivitçi'nin (2017) yaptığı çalışmada sürekli öfke ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide kendini affetme, başkasını affetme, durumu affetme ve affetmenin toplam puanının düzenleyici (moderating) rolü incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenim gören 773'ü kız, 310'u erkek olmak üzere toplam 1083 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada katılımcılardan Heartland Affetme Ölçeği, Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu'nu doldurmaları istenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, sürekli öfke ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide toplam affetme ve başkasını affetmenin düzenleyici bir rolü bulunmaktadır. Sürekli öfke ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide kendini affetme ve durumu affetmenin ise düzenleyici bir rolü gözlenmemiştir.

2.5Ergenlik Dönemi

Bireyin geçirdiği bazı fiziksel ve duygusal süreçler sonucunda gerçekleşen cinsel ve psikososyal olgunlaşma ile başlayan ergenlik, bireyin kimlik duygusu ve üretebilme becerisi kazanmasıyla son bulan bir dönemdir (Derman, 2008). Ortaöğretim çağı olarak da bilinen ergenlik döneminde, birey pek çok değişim ve gelişime maruz kaldığı gibi; okul ortamına adaptasyon, kimlik kazanımı, benlik gelişimi, kendine uygun mesleği seçme gibi problemlerle de başa çıkmaya çalışmaktadır (Ersanlı, 1988).

Çocukluktan çıkıp yetişkin bir birey olma yolunda bir basamak olarak görülen ergenlik döneminde, bireyin bedeninde hızlı bir büyüme ve gelişip olgunlaşma gözlenmektedir. Bu değişime maruz kalan bireyler, duygusal ve sosyal açıdan da değişim göstermektedir. Anne- baba da dâhil olmak üzere çevredeki yetişkin kişiler,

bu çağdaki bireyi ne çocuk ne de yetişkin olarak algılamaktadır (Kulaksızoğlu, 1989).

Ergenlik dönemi, bireyin toplumsal etkileri en fazla önemseydiği gelişim dönemidir. Fizyolojik, psikolojik ve toplumsal olarak gelişme ve olgunlaşmanın yaşandığı bu dönem aynı zamanda çocukluktan erişkin hayata geçiş dönemidir (Parlaz, Tekgül, Karademirci ve Öngel, 2012). Bayraktar (2007), ergenin bu geçiş sürecini başarılı atlatmasında, onun ebeveynleri ve arkadaşlarıyla arasındaki ilişkilerin niteliğinin önemli olduğunu ileri sürmektedir.

Bu dönemdeki birey bazı psikolojik, biyolojik ve sosyal değişimlerden geçer. Köklü değişikliklerin hızlı bir şekilde yaşandığı bu evrede, ergen kendisi ve çevresindeki kişilerle arasındaki ilişkilerin etkisi altında kalmaktadır. Ersanlı (2010), ergenlerin ilişkilerinde problem yaşayabileceklerini, kardeşleriyle aralarının bozuk olduğunu, eleştiriyi hoşgörüle kabul edemediklerini, aileleriyle ilişkilerinin olumlu olmadığını, arkadaşlarını kıskandıklarını ve karşı cinsle yönelindiklerini ifade etmektedir.

Erken ergenlik (12-14 yaş), orta ergenlik (15- 18 yaş) ve geç ergenlik (18 yaş+) olmak üzere üç evreden oluşan bu dönemde ergenler; bilişsel gelişimin hızlanması, duygusal yoğunluğun artması, meslek seçimi, karşı cinsle ilişkiler, anne- babadan ayrılma ve bireyselleşme gibi nedenlerle çeşitli çatışmalar yaşamaktadır. Erken ergenlik döneminde birey, hızlı bir şekilde değişen bedeni üzerine çok fazla yoğunlaşmakta, bu değişikliğe uyum sağlamaya çalışmaktadır. Yakın arkadaşlıkların önem kazandığı bu evrede, ergen birey daha çok aynı cinsiyetten arkadaşlıklar kurmayı tercih eder. Bu evre aynı zamanda soyut işlemler döneminin de başladığı evre olup ergenin felsefe, zaman, ölüm gibi kavramlar üzerine düşünmeye başladığı bir dönemdir.

15- 18 yaş arasını kapsayan orta ergenlik döneminde ergen, ana- babadan uzaklaşıp farklı bir birey olduğunu onlara kabul ettirme çabasında bulunmaktadır. Bu evrede birey, karşı cinsle ilişkiye başlama ve akran gruplarda kendine daha fazla yer edinmeye çalışmaktadır. Ergen benmerkezciliği sebebiyle her şeye yetebileceklerini düşünmeleri ve riskleri hafife almaları anne- babalarla çatışmaya sebep olmaktadır (Derman, 2008). Ergenler, aileden bağımsız olma talebinde buldukları için genellikle aileleri ile aralarındaki ilişki bozulmaktadır. Maruz kaldıkları değişiklikleri

önce kendilerine sonra çevresindekilere kabul ettirmeye çalışan ergenler, duygusal anlamda çalkantılı bir dönem yaşamaktadır (Ersanlı, 2010). Kulaksızoğlu (1989), bu dönemdeki gençlerin anne- babaya ve topluma karşı bağımsız olma mücadelesinde olduklarını, aynı zamanda da okul ve meslek seçimi gibi hayatlarına yön verecek durumlara dair kaygı duyduklarını ifade etmektedir. Öte yandan ergenler, bu evrede kendilerini akranlarının gözünden değerlendirdikleri için akranları tarafından kabul görmeme benlik saygılarında azalmaya sebep olabilmektedir.

Geç ergenlik ise 18 yaş civarında başlayıp kimlik duygusunun bütünleşmesiyle sona ermektedir. Bu dönemde birey, kendini daha iyi tanımakta ve kendini bir gruba ait hissetmektedir (Derman, 2008).

Eleştirilmek ve azarlanmak, ergenlik dönemindeki birey için üzüntü veren bir durumdur. İnançları ve düşüncelerinin ideal olduğuna inanan ergen, onlara dokunulmamasını istemektedir. Ebeveynleri, öğretmenleri veya karşı cinsten biri tarafından eleştirilen veya azarlanan ergen, bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bu eleştiri arkadaşlar arasında yapılırsa ergen, kendisini çok daha fazla kötü hissedebilir. Bu dönemde eleştirilen birey, kendini önemsiz ve değersiz hissedebilmekte hem kendisini algısında hem de grup içinde dışlanmış olduğunu düşünebilmektedir (Ersanlı, 2010). Ergenlik dönemindeki bireylerin bu denli olumsuz duygulara kapılmasının önüne geçilmesinde anne- babasıyla, öğretmenleriyle ve arkadaşlarıyla aralarındaki ilişkilerin önemi çok büyüktür.

Toplumun en temel yapı taşı olan aile, ergenin fizyolojik, kültürel ve toplumsal açıdan gelişimini doğrudan etkileyen bir kurumdur. Ailede sergilenen demokratik ebeveynlik ergenin gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Anne- babanın ergenle etkili bir şekilde iletişimde olması, ergenin daha sosyal bir birey olmasını sağlamaktadır. Ebeveynlerin ergenin hayatına müdahale etmesi yani ergenin her ihtiyaç duyduğunda yanında olup ona destek vermesi ancak aynı zamanda belli ölçülerde sınırlamalar getirmesi ergenin sorumluluk sahibi olmasına ve kendine yetmesine olanak tanımaktadır. Ergenin ebeveynleri ile arasındaki olumlu ilişki onun bilişsel ve sosyal açıdan yeterli olmasına katkıda bulunmaktadır (Steinberg, 2001). Bireyin ilk çocukluk yıllarından başlayan kendi kişiliğini oluşturma ve yapılandırma, ergenlik döneminde aile bireyleri ve çevredeki kişilerin düşünce, davranış ve tutumlarına daha fazla önem verilmesiyle daha aktif hale gelmektedir (Ersanlı,

2010). Anne- babanın çocuklarına karşı takındıkları tutum ve davranışlar, çocuğun kişiliğinin oluşmasına katkı sağlayacağı gibi çocuğun topluma sağlayacağı uyumun da zeminini oluşturmaktadır (Kulaksızoğlu, 1998). Çünkü anne- babasıyla sağlıklı bir ilişkiye sahip olan ergen, aile dışından insanlar ve akranları ile daha kolay bir şekilde sağlıklı ilişki kurabilmektedir (Erwin, 2000; Steinberg, 2007). Avcı'ya (2010) göre de ergenin bireyselleşmesi ve toplumsallaşmasında aile içi etkileşim etkilidir. Ergen bireyin özgüveni ebeveynleriyle arasındaki ilişkiden etkilenmektedir. Öte yandan anne- babanın birbirleriyle olan ilişkileri de ergenin psikolojik durumu, okul ve arkadaş ortamı üzerinde etkiye sahiptir. Buradan hareketle ebeveynlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı takındıkları tutumun sevgi dolu olmasının, ergenlik dönemindeki çocukların psiko- sosyal gelişimlerinde önemli rol oynadığı söylenebilir.

Sezer (2010) tarafından yapılan çalışma, akranları ve çevresindeki diğer bireylerle sağlıklı ilişkilere sahip olduğunu ifade eden ergenlerin kendilik algılarının da yüksek olduğunu göstermektedir. Kendilik algısı yüksek olan bireyler; sorumluluklarının farkında, ilişkilerinde tutarlı ve saygılı, ileri görüşlü, başarılı, çatışma yaşanırken yapıcı ve yaptıklarından memnun bireylerdir.

Ergenlik döneminin benlik kavramı, benlik saygısı ve kimlik gelişiminin başlangıcı olduğunu ileri süren Yılmaz ve Kesici (2014), benlik kavramının ergenin kendisi ve çevresindeki bireylerle ilişkilerinin yönünü belirlediğini ifade etmektedir. Ergenin benlik algısı, onun anne- babası ve arkadaşlarıyla arasındaki ilişkilerden etkilenmektedir (Kulaksızoğlu, 1998). İki yönlü olan bu ilişkilerde, ergenler hem ebeveynleri veya arkadaşları gibi hayatlarında önemli yer tutan insanlardan etkilenmekte hem de onların davranışlarının şekillenmesinde aktif rol oynamaktadır (Bayraktar, 2007). Özellikle anne- babanın ergenin başarılarını pekiştirmesi, onu duygusal ve sosyal açıdan desteklemesi, ergen bireyin kendisini değerli algılaması açısından önem arz etmektedir (Kulaksızoğlu, 1998). Buradan hareketle pek çok açıdan değişim geçiren ergenlerin anne- baba desteğine çok gereksinim duyduklarını söylemek mümkündür.

Erbil, Divan ve Önder'in (2006) yaptıkları çalışma anne- babasıyla ilişkileri sağlıklı olan, düşüncelerine aile bireyleri tarafından önem verilen ergenlerin yüksek benlik saygısına sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır. Bean, Bush, Mc Kenry ve Wilson'ın

(2000) yaptığı çalışma da ebeveyn desteği ile özsaygı arasında olumlu bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Ergen yüksek benlik algısına sahipse kendini olumlu bir şekilde değerlendirir. Güçlü yönlerinin farkında olduğu gibi zayıf olduğu alanlarda da gelişime açıktır (Pope ve McHale, 1988). Özgüven sahibi ergenler, uğraşlarının karşılığını alma konusunda kendilerine güvenmekte ve eleştirileri kabul etmeye daha istekli olmaktadır (Yelsma ve Yelsma, 1998). Çünkü bu geri bildirimler sayesinde daha fazla gelişebileceklerine inanmaktadırlar.

Bu dönemde ergenler, eğitim ve meslek gibi hayatlarını yönlendirecek konularda ebeveynleri ile ilişkilerine; gündelik konular, moda, boş zaman değerlendirme durumlarında ise akranları ile ilişkilerine ağırlık vermektedir. Pek çok ergen, yaşadığı kişisel problemler için akranlarına danışmaktadır (Demir, Baran, Ulusoy, 2005). Ergenlik dönemi, bireyin arkadaşlarıyla beraber olmaya en fazla ihtiyaç duyduğu dönemdir. Anne- babası da dâhil olmak üzere diğer yetişkinlerin görüşlerini kabul etmeyen ergen, arkadaş çevresinin değerleri ve görüşlerini kabul etmeye çok isteklidir (Ersanlı, 2010).

Duygusal anlamda sürekli iniş çıkışlar yaşayan ergen için bu dönemde arkadaşlarının ve öğretmenlerinin psikolojik olarak kabulü ve sosyal desteği büyük önem arz etmektedir (Capps, 2003). Bu dönemde birey, dostluk ve sevgiye daha fazla önem vermeye ve sosyal anlamda bağımsız olmak için çabalamaya başlar. Ergen birey, çevresinden aldığı destekle sağlıklı bir kimlik sahibi olabilecektir. Gencin sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde anne- baba ve arkadaşlarından alacağı desteğin yanında öğretmenlerinin desteği ve anlayışı da son derece önemlidir. Öğretmen- öğrenci ilişkisini düzenleyecek önemli bir unsur olan sevgi, ergenlik dönemindeki birey için aynı zamanda bir ihtiyaçtır (Ersanlı, 1988). Öğretmen- öğrenci arasında dikey yönlü bir ilişki olduğunu ileri süren Ersanlı, bu nedenle eğitimde otoritenin varlığında söz etmektedir. Ancak bu otorite öğretmen- öğrenci ilişkisini zedelemeyecek, onları ayırmayıp aksine yakınlaştıracak bir güç olmalıdır. Ortaöğretim öğrencileri içinde buldukları ergenlik dönemi sebebiyle bazı istenmeyen davranışlarda bulduklarında dahi öğretmen, onlara sabır ve hoşgörülle yaklaşmalı, istenmedik davranışta bulunan öğrencinin davranışının sebebini anlamaya çalışmalı, onu hatasından vazgeçirmeye çalışmalı ve kaydedilen olumlu gelişmeler sonucunda öğrenciyi affetmelidir. Öğrenciye fayda sağlayacak bir eğitim- öğretim için hoşgörü

ve affetmenin önemi yadsınamaz. Ergen bireyin genellikle ailesinden sonra sürekli olarak ilişkide bulunduğu kişi olan öğretmen, bireyin bu dönemi en az hasarla atlatmasına yardımcı olabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. YÖNTEM

3.1 Araştırma Deseni

Bu çalışmada, lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki, ilişkisel tarama türü kapsamında incelenmiştir. Bu araştırma modelinde iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte bir değişimin olup olmadığını, ilişki varsa değişimin derecesini belirlemek amaçlanır. (Karasar, 2009).

3.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2017- 2018 eğitim-öğretim yılında Samsun ili Çarşamba ilçesinde bulunan Ali Fuat Başgil Anadolu Lisesi'nde öğrenim görmekte olan toplam 785 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem ise '9, 10, 11 ve 12. sınıf' öğrencilerinden rastgele seçki yöntemiyle belirlenen 332 öğrencidir. Öğrencilerin 203'ü kız, 129'u erkektir.

Örnekleme giren öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımları tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 2: Örneklem grubunun cinsiyetlerine ilişkin frekans ve yüzde değerleri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kız	203	61.1
	Erkek	129	38.8

Tablo 1 incelendiğinde örneklemin toplam mevcudunun 332 olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin 203'ünün (% 61.1) kız, 129'unun (%38.8) erkek olduğu belirlenmiştir.

3.3Veri Toplama Araçları

3.3.1Eleştiriye Açık Olma Ölçeği

Çalışmada, araştırmacının 2017 yılında geliştirdiği “Eleştiriye Açık Olma Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçekte bireylerin kendi kendine uygulayabileceği, 1 ile 7 arasında bir derecelendirme yapmalarını gerektiren 22 madde bulunmaktadır.

Ölçek, lise öğrencilerinin eleştiriye açık olup olmadıklarını; Davranış Düzeltme, Eleştirinin Üslubu ve Eleştirinin Gelişime Katkısı olmak üzere 3 boyutta ölçmeyi amaçlamaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi bulgularına göre de elde edilen uyum indeksleri üç boyutlu yapıyı desteklemektedir. EAOÖ’ne ilişkin uyum indeks değerleri Tablo 2’de gösterilmektedir:

Tablo 3: DFA Sonucunda Elde Edilen Uyum İndeksleri

Uyum İndeksi	Değer	Uyum İndeksi	Değer
X²/ sd	1.550	GFI	.777
RMSEA	.076	SRMR	.176
AGFI	.720	CFI	.91

Tablo 2’de görüldüğü üzere, $\chi^2 = 313.008$, $\chi^2 / sd = 1.550$ oranı 3’ün altında çıkmıştır. Elde edilen uyum indeksleri, açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğe ilişkin elde edilen üç faktörlü yapının doğrulayıcı faktör analizi sonucunda da desteklendiğini göstermektedir.

Ölçeğin kapsam geçerliği için uzman görüşü alınmış, yapı geçerliliğini test etmek için, açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve Direct Oblimin döndürme tekniği kullanılmıştır. Yapı geçerliliği için, faktör özdeğeri 1, faktör yükü en az .30 olarak alınmıştır. Bu analiz sonucunda Davranış Düzeltme boyutunun toplam varyansa katkısı %39.19, Eleştirinin Üslubu boyutunun %7.32 ve Eleştirinin Gelişime Katkısı boyutunun ise %4.11’dir. Eleştiriye açık olma ölçeği, üç faktörlü bir ölçek olarak toplam varyansın %50.62’ini açıklamaktadır. Ölçeğin madde toplam puan korelasyonları, $p < 0.01$ önem düzeyinde .444 ile .762 arasında değişmektedir. Güvenirlilik analizi sonuçları; Davranış Düzeltme, Eleştirinin Üslubu, Eleştirinin Gelişime Katkısı faktörleri için sırasıyla .90, .83 ve .80’dir. Tüm ölçeğin iç tutarlılık katsayısı, .92 olarak bulunmuştur.

Ölçme aracının güvenilirliği, testi yarılama, ölçek bağıntılı geçerlik ve iç tutarlılık yöntemleri ile hesaplanmıştır. Ölçeğin iki yarısı arasındaki korelasyon $r = .072$, $p < .01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Eleştiriye Açık Olma Ölçeği'nin, ölçek bağıntılı geçerliğini incelemek için Çalışkan ve Sağlam (2012) tarafından geliştirilen, toplam iç tutarlık katsayısı .89; “değer” alt faktörü için .86, “kabul” alt faktörü için .70 ve “empati” alt faktörü için .63 içtutarlılık katsayısına sahip Hoşgörü Eğilim Ölçeği kullanılmış; bunun sonucunda Eleştiriye Açık Olma Ölçeği'nin alt boyutlarından olan ‘Davranış Düzeltme, Üslup ve Eleştirinin Gelişime Katkısı’, Hoşgörü Eğilim Ölçeği'nin yalnızca ‘Empati’ boyutuyla pozitif; Değer ve Kabul boyutlarıyla ise negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu görülmüştür. Faktörler bazında elde edilen sonuçlar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Ölçek Bağıntılı Geçerlilik- Korelasyon Sonuçları (Faktörlere Göre)

Faktörler	Değer	Kabul	Empati
Davranış düzeltme	-.004	-.090	.089
Üslup	-.108	-.099	.049
Gelişime katkı	-.014	-.100	.114

$p < .01$

Eleştiriye Açık Olma Ölçeği'nin geçerlilik ve güvenilirliğini ölçmek için yapılan analizler sonucunda ‘Davranış Düzeltme, Eleştirinin Üslubu ve Eleştirinin Gelişime Katkısı’ alt boyutlarından alınabilecek en düşük ve yüksek puanlar sırasıyla ‘10’, ‘6’, ‘6’ ve ‘70’, ‘42’, ‘42’dir. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Bütün alt boyutlardan alınan puanların yüksek olması, eleştiriye açık olmaya işaret etmektedir. Ölçeğin genel toplam puanı 154’tür.

Eleştiriye Açık Olma Ölçeği'nin psikometrik özellikleri, ölçeğin lise dönemi öğrencilerinin eleştiriye açıklık düzeylerini saptamada kullanılmak üzere geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.3.2 Affetme Ölçeği

Affetme Ölçeği, Ersanlı ve Batık (2015) tarafından bireylerin kendilerini ve başkasını affetme düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, 13 maddeden oluşan yedili Likert tipi olan bir ölçektir. Ölçekte, tercih düzeyi, “1= en az ile 7= en çok” arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puan, affetme düzeyi ile doğru orantılıdır yani puan arttıkça affetme düzeyi de artmaktadır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi Affetme Ölçeği’ndeki 13 maddenin, toplam varyansın % 46,09’unu açıkladığı ve iki alt boyutta toplandığı göstermektedir. 10 maddeden oluşan “Başkasını Affetme” alt boyutu, affetme değişkenine ait varyansın %28,98’ini açıklamaktadır. 3 maddeden oluşan “Kendini Affetme” alt boyutu ise varyansın %17,1’ini açıklamaktadır. Ölçeği oluşturan maddelere ilişkin faktör yükleri ise .538 ile .873 arasında değişmektedir. Doğrulayıcı faktör analizinde iki boyutlu modelin kabul edilebilir uyum verdiği görülmüştür

Affetme Ölçeği’nin iç tutarlılık güvenirlik katsayıları “Başkasını Affetme” alt ölçeği için .76, “Kendini Affetme” alt ölçeği için .82 ve ölçeğin bütünü için .74’tür. Elde edilen bulgular Türk kültüründe geliştirilen Affetme Ölçeği’nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

3.3.3 Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada öğrencilerin demografik özelliklerini saptayabilmek amacıyla araştırmacı tarafından bir ‘Kişisel Bilgi Formu’ hazırlanmıştır. Bu form ile öğrencilerin cinsiyetleri; hayat memnuniyetleri, anne- babaları, kardeşleri, arkadaşları ve öğretmenleri ile ilişkilerini nasıl algıladıkları; eleştiriye açık olmaları konusundaki algıları tespit edilmiştir.

3.4 Verilerin Analizi

Veriler, önceden belirlenen sınıflardan izin alınarak ders ortamında toplanmıştır. Öğrenciler, araştırma hakkında kısaca bilgilendirildikten sonra gönüllü olanların katılmaları istenmiştir. Ölçeklerin cevaplama süresi yaklaşık 15 dakika sürmektedir. Araştırmada katılımcıların cevapladığı ölçeklerden elde edilen veriler, SPSS 22.0 istatistik paket programına aktarılmıştır. Verilerin analizi SPSS 22.0’da yapılmıştır. İlk önce örneklem grubunu oluşturan bireylerin frekans ve yüzdelik dağılımları incelenmiştir. Shapiro- Wilk testiyle verilerin normal dağılım gösterip göstermedikleri test edilmiştir. Çarpıklık değerlerinin eleştiriye açık olma ve affetme

ölçekleri için sırasıyla; .603 ve -.041 olduğu görülmüştür. Basıklık değerlerinin de sırasıyla; -.265 ve -.132 olduğu görülmüş ve verilerin normal dağıldığına karar kılınmıştır. Bu nedenle analiz için parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Eleştiriye açık olma ve affetme ölçeklerinin toplam puanı alınmıştır. Toplam puana bakılırken affetme ölçeğindeki ters maddeler çevrilmiştir. Toplam puanların ortalamalarının farkına bakılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki PEARSON Momentler Çarpımı Korelasyonu ile değerlendirilmiştir. Cinsiyet, hayattan memnuniyet, anne- baba- kardeş- arkadaş- öğretmenlerle ilişkiden memnuniyet ve eleştiriye açık olmaya dair kişisel algı değişkenleri ile t testi analizi yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. BULGULAR

Bu bölümde denenceleri test etmek amacıyla yapılan istatistiksel analizlere ve bu analizler sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma bilgileri aşağıda verilmiştir.

Tablo 4: Lise öğrencilerinin Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Eleştiriye Açık Olma Ölçeği	62.06	27.23
Affetme Ölçeği	52.04	12.32

Denence 1 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.”

Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme ölçeklerinden aldıkları puanlar arasındaki ilişkiyi görmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu uygulanmıştır.

Tablo 5: Lise öğrencilerinin Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin pearson momentler çarpımı korelasyonu sonuçları

	Eleştiriye Açık Olma Ölçeği	Affetme Ölçeği
r	1	.16**
Eleştiriye Açık Olma Ölçeği	Anlamlılık Düzeyi	.00
N	332	332

**p<.01

Tablo 5 incelendiğinde eleştiriye açık olma ve affetme arasında pozitif yönde ve manidar bir ilişkinin varlığı görülmektedir ($r = .16, p < .01$). Buna göre öğrencilerin eleştiriye açık olma puanlarının artması durumunda affetme puanlarının da artacağı söylenebilir.

Denence 2 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Lise öğrencilerinin cinsiyetlerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri üzerinde bir etkisi olup olmadığını anlamak üzere t testi yapılmıştır. Buna ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t testi		
						t	Sd	p
EAOÖ	Kız	203	62.92	28.02	1.96	.716	330	.47
	Erkek	129	60.72	25.99	2.28			
AÖ	Kız	203	51.97	11.89	.83	-.125	330	.90
	Erkek	129	52.15	13.00	1.14			

Tablo 6’da görüldüğü gibi Eleştiriye Açık Olma ve Affetme ölçeklerinden elde edilen puan ortalamaları arasında belirli bir fark bulunmaktadır. Ancak p anlamlılık değerine bakıldığında ($p > .05, .47 > .05$ ve $.90 > .05$) bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı söylenebilir. Yani lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre eleştiriye açık olma ve affetme düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Denence 3 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki hayatlarından memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Lise öğrencilerinin hayattan duydukları memnuniyetin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri üzerinde bir etkisi olup olmadığını anlamak için t testi yapılmış, testin bulguları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Lise öğrencilerinin hayattan memnuniyetlerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t testi		
						t	Sd	p
EAOÖ	Hayatımdan Memnunum	274	59.65	26.59	1.60	-3.33	327	.00
	Memnun Değilim	55	72.83	27.38	3.69			
AÖ	Hayatımdan Memnunum	274	51.44	12.17	.73	-1.85	327	.06
	Memnun Değilim	55	54.80	12.78	1.72			

Tablo 7’ye bakıldığında lise öğrencilerinin hayattan duydukları memnuniyet ile eleştiriye açık olma düzeyleri arasında manidar bir fark bulunmaktadır ($p < .05$, $.00 < .05$). Buna göre öğrencilerin hayatlarından memnun olma düzeyleri arttıkça eleştiriye daha açık oldukları yorumunu yapabiliriz. Öğrencilerin hayattan duydukları memnuniyet ile affetme düzeyleri arasında ise istatistiksel açıdan bir fark bulunmamaktadır ($p > .05$, $.06 > .05$).

Denence 4 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki anneleriyle aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Lise öğrencilerinin anneleriyle aralarındaki ilişkinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri üzerinde bir etkisi olup olmadığını anlamak için t testi yapılmıştır. Testin bulguları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8: Lise öğrencilerinin anneleriyle ilişkilerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t testi		
						<i>t</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>
EAOÖ	Annemle ilişkimden memnunum	318	62.00	27.36	1.53	.019	327	.98
	Memnun Değilim	11	61.84	27.55	8.30			
AÖ	Annemle ilişkimden memnunum	318	51.88	12.34	.69	.901	327	.36
	Memnun Değilim	11	55.27	10.83	3.26			

Tablo 8'e bakıldığında öğrencilerin anneleriyle aralarındaki ilişki ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında manidar bir fark bulunmamaktadır ($p > .05$, $.98 > .05$; $.36 > .05$).

Denence 5 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki babalarıyla aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Lise öğrencilerinin babalarıyla aralarındaki ilişkinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri üzerinde bir etkisi olup olmadığının tespiti için t testi yapılmış, sonuçlar Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9: Lise öğrencilerinin babalarıyla ilişkilerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t testi		
						t	Sd	P
EAOÖ	Babamla ilişkimden memnunum	316	61.73	27.31	1.53	-1.11	326	.26
	Memnun Değilim	12	70.69	27.66	7.98			
AÖ	Babamla ilişkimden memnunum	316	51.81	12.33	.69	-1.88	326	.06
	Memnun Değilim	12	58.57	7.81	2.25			

Tablo 9'daki sonuçlar göz önüne alındığında öğrencilerin babalarıyla aralarındaki ilişki ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$, $.26 > .05$; $.06 > .05$). Buna göre öğrencilerin babalarıyla ilişkilerinin onların eleştiriye açık olma ve affetme düzeylerini etkilemediğini söylemek mümkündür.

Denence 6 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki kardeşleriyle aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Lise öğrencilerinin kardeşleriyle ilişkilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri üzerinde bir etkisi olup olmadığını anlamak üzere t testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10: Lise öğrencilerinin kardeşleriyle ilişkilerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t testi		
						t	Sd	P
EAOÖ	Kardeş(ler)imle ilişkimden memnunum	294	60.62	26.42	1.54	-1.99	320	.04
	Memnun Değilim	28	71.25	32.52	6.14			
AÖ	Kardeş(ler)imle ilişkimden memnunum	294	51.73	12.30	.71	-.784	320	.43
	Memnun Değilim	28	53.65	13.51	2.55			

Tablo 10'daki sonuçlara bakıldığında öğrencilerin kardeşleriyle ilişkilerinin eleştiriye açık olma düzeylerini etkilediği söylenebilir. Anlamlılık değeri (p) değerlendirildiğinde öğrencilerin kardeşleri ile aralarındaki ilişki ve eleştiriye açık olma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$, $.04 < .05$). Öte yandan Affetme Ölçeği için anlamlılık değerine bakıldığında öğrencilerin kardeşleriyle ilişkilerinin onların affetme düzeylerini etkilemediği şeklinde yorum yapmak mümkündür ($p > .05$, $.43 > .05$).

Denence 7 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki arkadaşlarıyla aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Lise öğrencilerinin arkadaşlarıyla ilişkilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri üzerinde bir etkisi olup olmadığını anlamak üzere t testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: Lise öğrencilerinin arkadaşlarıyla ilişkilerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t testi		
						t	Sd	P
EAOÖ	Arkadaşlarımla ilişkimden memnunum	319	62.22	27.19	1.52	.549	329	.58
	Memnun Değilim	12	57.82	30.41	8.77			
AÖ	Arkadaşlarımla ilişkimden memnunum	319	51.95	12.26	.68	-.649	329	.51
	Memnun Değilim	12	54.31	14.46	4.17			

Tablo 11’deki sonuçlara bakıldığında öğrencilerin arkadaşlarıyla aralarındaki ilişki ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$, $.58 > .05$; $.51 > .05$).

Denence 8 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki öğretmenleriyle aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Lise öğrencilerinin öğretmenleriyle aralarındaki ilişkinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri üzerindeki etkisinin varlığını tespit etmek üzere t testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12: Lise öğrencilerinin öğretmenleriyle ilişkilerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh _{$\bar{x}$}	t testi		
						t	Sd	P
EAOÖ	Öğretmenlerimle ilişkimden memnunum	310	61.45	27.30	1.55	-1.38	329	.16
	Memnun Değilim	21	69.94	25.63	5.59			
AÖ	Öğretmenlerimle ilişkimden memnunum	310	51.87	12.32	.70	-1.02	329	.30
	Memnun Değilim	21	54.72	12.48	2.72			

Tablo 12’deki sonuçlar öğrencilerin öğretmenleriyle aralarındaki ilişki ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($p > .05$, $.16 > .05$; $.30 > .05$).

Denence 9 “Lise öğrencilerinin Eleştiriye Açık Olma ve Affetme düzeyleri arasındaki ilişki eleştiriye açık olup olmadıkları ile ilgili kendi görüşlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olup olmadıkları ile ilgili kendi görüşlerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri üzerinde bir etkisi olup olmadığını anlamak için t testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13: Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olup olmadıkları ile ilgili kendi görüşlerine göre Eleştiriye Açık Olma ve Affetme Ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t testi		
						t	Sd	p
EAOÖ	Eleştiriye Açığım	246	53.70	23.03	1.46	-11.03	329	.00
	Açık Değilim	85	86.08	24.16	2.62			
AÖ	Eleştiriye Açığım	246	50.96	12.01	.76	-2.78	329	.00
	Açık Değilim	85	55.24	12.77	1.38			

Tablo 13'teki sonuçlar öğrencilerin eleştiriye açık olmaya dair kendilerini algıları ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($p < .05$, $.00 < .05$; $.00 < .05$).

V. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1 Tartışma ve Yorum

Denence 1 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.”

Analiz sonuçları dikkate alındığında eleştiriye açık olma ve affetme arasında pozitif yönde ve manidar bir ilişkinin varlığı görülmektedir ($r = .16, p < .01$). Bu sonuç göz önünde bulundurularak Denence 1’in kabul edildiğini söylemek mümkündür.

Denence 2 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Analiz sonuçlarına bakıldığında ($p > .05, .47 > .05$ ve $.90 > .05$) lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre eleştiriye açık olma ve affetme düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Denence 2 kabul edilmemiştir.

Denence 3 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki hayatlarından memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Lise öğrencilerinin hayattan duydukları memnuniyet ile eleştiriye açık olma düzeyleri arasında manidar bir fark bulunmaktadır ($p < .05, .00 < .05$). Buna göre öğrencilerin hayatlarından memnun olma düzeyleri arttıkça eleştiriye daha açık oldukları yorumunu yapabiliriz. Öte yandan öğrencilerin hayattan duydukları memnuniyet ile affetme düzeyleri arasında ise istatistiksel açıdan bir fark bulunmamaktadır ($p > .05, .06 > .05$).

Yaşam doyumu, bireyin kendi belirlediği kıstasları baz alarak yaşamı olumlu bir şekilde değerlendirmesidir (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985). Altan ve Çivitci (2017) tarafından yapılan çalışma, öfkeli bireylerin affedicilerinde hayatlarından duydukları memnuniyetin arttığını ortaya koymaktadır. Affedicilik düzeyleri yüksek olan bireyler, sosyal açıdan olumlu davrandıkları ve daha az öfkelenedikleri için dengeli duygulanım yaşamakta; böylece yaşamlarından daha fazla doyum alabilmektedirler.

Cemalcılar (2010) ise kendilerini okula ait hisseden ergenlerin öğretmenleri ve arkadaşlarıyla aralarındaki ilişkilerin daha iyi olduğunu, daha yüksek özsaygıya sahip olduklarını ve hayatlarından daha fazla memnuniyet duyduklarını ifade etmektedir.

Bu çalışmada öğrencilerin hayattan duydukları memnuniyet ile affetme düzeyleri arasında ise istatistiksel açıdan bir fark bulunmaması, bu konuda yapılan diğer çalışmaları desteklememektedir.

Denence 4 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki anneleriyle aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Öğrencilerin anneleriyle aralarındaki ilişki ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında manidar bir fark bulunmamaktadır ($p > .05$, $.98 > .05$; $.36 > .05$). Bu sebeple Denence 4 kabul edilmemiştir.

Ergenlik döneminde bireyin ebeveynleriyle arasındaki ilişkiyi anlamak ergenin bu dönemde yaşadığı değişimlere ayna tutması açısından önem arz etmektedir. Bu dönemde aileler de ergenin geçirdiği değişim ve gelişime adapte olmaya çalışmaktadır (Aksoy, Kahraman ve Kılıç, 2008).

Denence 5 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki babalarıyla aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Öğrencilerin babalarıyla aralarındaki ilişki ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$, $.26 > .05$; $.06 > .05$). Buna göre öğrencilerin babalarıyla ilişkilerinin onların eleştiriye açık olma ve affetme düzeylerini etkilemediğini ve Denence 5’in de kabul edilmediğini söylemek mümkündür.

Kulaksızoğlu (1989) tarafından yapılan çalışma ergenlerin, genel olarak hiçbir alanda babaları ile çatışma içinde olmadıklarını göstermektedir. Kulaksızoğlu’na göre bu durum babaların çocuklarına dair sahip olduğu olumlu tutumdan ziyade, ergen bireylerin babaları ile çatışma yaşamalarına sebep olabilecek hareketlerden

kaçınması ile açıklanabilir. Çünkü baba figürü, evde saygı ve otoriteyi temsil etmektedir.

Denence 6 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki kardeşleriyle aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Öğrencilerin kardeşleri ile aralarındaki ilişki ve eleştiriye açık olma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$, $.04 < .05$). Öte yandan Affetme Ölçeği için anlamlılık değerine bakıldığında öğrencilerin kardeşleriyle ilişkilerinin onların affetme düzeylerini etkilemediği şeklinde yorum yapmak mümkündür ($p > .05$, $.43 > .05$).

Güneysu ve Bilir (1988) tarafından yapılan bir araştırma, çok kardeşe sahip gençlerin anne- baba tutumlarının demokratik olmaktan uzaklaştığını ve bu sebeple de gençlerin kendini kabul düzeylerinin düştüğünü ortaya çıkarmıştır.

Denence 7 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki arkadaşlarıyla aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Öğrencilerin arkadaşlarıyla aralarındaki ilişki ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p > .05$, $.58 > .05$; $.51 > .05$). Dolayısıyla Denence 7 de reddedilmiştir.

Ergenlik dönemine giren bireyde ebeveynlerden yavaşça uzaklaşma ve arkadaşlık ilişkilerine daha fazla önem verme söz konusudur. Ergenin akranları ile ilişkilerine daha fazla önem vermesi, hem içinde bulunduğu psikolojik durumları onlarla paylaşmak istemesinden hem de ebeveynlerinin müdahalelerinden uzaklaşma çabasından kaynaklanmaktadır (Avcı, 2010). Anne- baba sürekli nasihat eden, doğruları söyleyen ve eleştiren bir tutum içinde olduğundan ergenle aralarındaki ilişki dikey yönlüdür. Oysa genç, arkadaşları ile eşitlikçi, kendini ifade etmeye ortam bulabildiği ve sürekli iletişim halinde olduğu yatay bir ilişki kurar. Bu sebeple ergen, kendini sınırlayan ilişki ağından sıyrılıp kendine fırsatlar sunan ilişki ağına yani arkadaşlarına yönelmektedir (Ersanlı, 2010).

Ergenlik dönemi, bireylerin arkadaş desteğine çok fazla ihtiyaç duydukları bir dönemdir. Arkadaşlarından beklediği desteği gören ergen, kendini yeterli hissedecek, bu da sağlıklı bir benlik saygısına sahip olmasını kolaylaştıracaktır (Balat ve Akman, 2004).

Denence 8 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki öğretmenleriyle aralarındaki ilişkiden memnun olma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Sonuçlar öğrencilerin öğretmenleriyle aralarındaki ilişki ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı göstermektedir ($p > .05$, $.16 > .05$; $.30 > .05$). Denence 8’in kabul edilmediği görülmektedir.

Öğrencilerin psikolojileri, okul ve öğretmenlerle ilgili düşüncelerinden etkilenmektedir (Johnson ve Johnson, 1993). M. Sarı (2012), öğrencilerin okul yaşantılarının şekillenmesinde öğretmenlerin önemli bir etkisi olduğunu ifade etmektedir. Çünkü öğrenciler, okuldayken sıklıkla sözel ve sözel olmayan etkileşimler vasıtasıyla öğretmenleriyle iletişim halindedir (Hallinan, 2008). Goodenow’a (1993a) göre, öğretmenler, öğrencileri ile kurdukları ilişkiler aracılığıyla öğrencilerin okula ait hissetme duygularını etkilemektedir. Öğrenci-öğretmen ilişkisi ne kadar empatik ve besleyici olursa, ergen birey de o oranda kendini okula ait hisseder.

Öğretmen- öğrenci arasındaki ilişki, öğrencinin kendisi ve çevresi ile ilgili hissedeceği duyguları bile etkileyebilmektedir. Öğretmenin kendisine değer vermediğini, saygı duymadığını veya onu umursamadığını düşünen bir öğrenci olumsuz davranışlar sergilemeye daha meyillidir (Hallinan, 2008). Kendisini tanımak ve anlamak arzusunda olan ergen, öğretmenleri ve arkadaşlarının da kendisini tanıyıp anlamasını istemektedir (Kulaksızoğlu, 1989).

Balat ve Akman (2004) ergenlerle uğraşan öğretmenlerin sorumluluğunun büyük olduğunu dile getirmektedirler. Çünkü öğretmen, bu dönemde gerçekleşecek değişimleri bilen, bu dönemin problemlerinin çözümünde öğrencilerine rehberlik eden, öğrencilerle diyalogu sağlıklı ve istenen düzeyde olan bir rol modelidir. Aynı zamanda öğretmen, eğitim aracılığıyla ergen bireyde özerk ve sağlıklı bir kişilik gelişmesinin de yolunu açmalıdır.

Denence 9 “Lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki eleştiriye açık olup olmadıkları ile ilgili kendi görüşlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.”

Sonuçlar öğrencilerin eleştiriye açık olmaya dair kendilerini algıları ile eleştiriye açık olma ve affetme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($p < .05$, $.00 < .05$; $.00 < .05$). Dolayısıyla Denence 9 kabul edilmiştir.

5.2 Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeyi arasındaki ilişkiler incelenmiş ve bu ilişkinin çeşitli bağımsız değişkenlere göre nasıl değişim gösterdiği üzerinde durulmuştur. Analiz sonuçları, öğrencilerin eleştiriye açık olma düzeylerinin affetme düzeyleri ile olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara göre öğrencilerin eleştiriye açık olma puanları arttıkça, affetme puanlarının arttığı ve böylece eleştiriye kabullenmenin affetme düzeyini arttıran bir faktör olduğu söylenebilir.

İlgili alanyazın incelendiğinde, aralarındaki yakın ilişkilere rağmen lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma ve affetme düzeylerinin incelendiği, bu çalışma ile doğrudan ilişkili araştırma sonuçlarına rastlanmadığından, tartışma ilişkili araştırma sonuçlarıyla yapılmıştır. Girard ve Mullet’in (1997) yaptıkları çalışmada bu çalışmada olduğu gibi affetme üzerinde cinsiyetin etkili olmadığı saptanmıştır. Genç bireyler, affederken kendilerine karşı işlenen hatanın sonuçlarının zamanla ortadan kalkıp kalkmadığına, başka insanların tutumlarına, hatalı kişiyle aradaki ilişkinin uyumuna, özür dileme ve pişmanlığın varlığına dikkat etmektedir.

Kimlik kazanım aşamasında olan gencin belli değerleri edinmesi ve sosyal açıdan sorumluluk sahibi olması açısından aile üyelerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Aile içi etkileşimin olumlu olması, ergenlik döneminde bulunan lise öğrencilerinin sosyal, mutlu, özgüvenli, saygılı ve başarılı bireyler olarak yetişmesinde büyük fayda sağlamaktadır. Anne- babanın birbirleriyle ve gençle aralarındaki pozitif ilişki, onun özgüvenli olmasını ve başkalarına saygı duymasını sağlamaktadır. Ergen birey, ebeveynleriyle her konuda rahat bir şekilde diyaloga girebiliyorsa, bu dönemde yaşayacağı sorunlar daha az olacaktır. Ailesinden destek gören birey, ergenlik dönemini daha sancısız bir şekilde atlattır.

Bu dönemdeki bireyin özgüvenini etkileyecek hususlardan bir diğeri; belli bir arkadaş grubuna ait olmak, arkadaşları tarafından sevilip onaylanmaktır. Anne-babasıyla arasında daha dikey yönlü bir ilişki bulunan ergen birey, akranlarıyla eşit olduğu bir ilişkiye sahiptir. Böyle bir ilişkide ergen, kendini ifade etmede daha rahat davranmakta ve başkalarının görüşlerine saygı duymayı öğrenmektedir. Akranlarıyla zaman geçirmek, ergenin psikolojik ve sosyal açıdan gelişimine katkıda bulunacağı için ebeveynlerin bu konuda duyarlı davranması gerekmektedir.

Gencin toplumsallaşmasını sağlayan bir diğer kurum ise okuldur. Zamanının çoğunu okulda geçiren genç için öğretmenleriyle arasındaki ilişki büyük önem arz etmektedir. Ergenin öğretmenleriyle ilişkisinin olumlu olması, bireyin benlik kavramının gelişmesini sağlayacağından psiko- sosyal açıdan uyumlu bir birey olarak yetişmesine uygun bir zemin yaratacaktır (Avcı, 2010).

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayanarak, lise öğrencilerinin eleştiriye açık olma düzeylerinin onların affedicilik düzeylerini önemli ölçüde belirlediği söylenebilir.

Bu bulgular ışığında bu araştırmanın önerileri aşağıda sıralanmıştır:

Öncelikle yurtiçi ve yurtdışı literatürde eleştiriye açık olma ve affetme arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmaya ulaşılmamış olması nedeniyle bu araştırma önem taşımaktadır. Bu sebeple eleştiriye açık olma ve affetme ilişkisinin, gerçekleştirilecek yeni araştırmalarda incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kişisel açıdan gelişmekte olan lise öğrencilerinin psikolojik açıdan daha sağlıklı olmalarını sağlamak adına liseler, önemli sorumluluklar üstlenmelidir. Lise müfredatlarında, öğrencilerin kendileriyle barışık olmalarını dolayısıyla eleştiriye karşı daha toleranslı bir duruş sergilemelerini sağlayacak seçmeli dersler eklenebilir. Liselerin psikolojik danışma ve rehberlik öğretmenleri, öğrencilerin kendilerini bu anlamda geliştirmeleri amacıyla seminerler düzenleyebilir.

Eleştiriye açık olma ve affetme arasındaki ilişkiye dayanarak, öğrencilerin eleştiriye açık olma düzeylerini artırmak için müdahale programları geliştirilerek aynı oranda affetme düzeyleri de artırılabilir.

Eleştiriye açık olma ve affetme arasında yordayıcı etkiyi ortaya koymak üzere farklı değişkenler üzerinde çalışılabilir.

Araştırma bulguları değerlendirilirken araştırma lise öğrencileri üzerinde yapıldığı için, sonuçların yalnızca lise öğrencilerine genellenebilmesi ve bu araştırmada kullanılan ölçme araçlarının ölçtüğü niteliklerle sınırlı olması gibi araştırma sınırlılıkları göz önünde bulundurulmalıdır.

Araştırma sınırlılıklarını gidermek amacıyla, araştırma farklı örneklem grupları ile tekrarlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aasland, O. G. ve Førde, R. (2005). Impact of feeling responsible for adverse events on doctors' personal and professional lives: The importance of being open to criticism from colleagues. *Qual Saf Health Care*, 14, 13-17. doi:10.1136/qshc.2002.003657
- Akhtar, S. (2002). Forgiveness: Origins, dynamics, psychopathology, and technical relevance. *Psychoanalytic Quarterly*, 71, 175-212. Erişim adresi: <https://icpla.edu/wp-content/uploads/2017/11/Akhtar-S.-2002.-Forgiveness-Origins-dynamics-psychopathology-and-technical-relevance.-Psychoanal-Q.-175-212.pdf>
- Aksoy, A. B., Kahraman Ö. G., ve Kılıç, Ş. (2008). Ergenlerin algıladıkları ebeveyn izleme ve destek davranışları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 1-14. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/inuefd/issue/8708/108718>
- Alpay, A. (2009). *Yakın ilişkilerde bağışlama: bağışlamanın bağlanma, benlik saygısı, empati ve kıskançlık değişkenleri yönünden incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5918/>
- Altan, T. T. ve Çivitçi, A. (2017). Öfke ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide affetmenin düzenleyici rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 308-327. doi: 10.20875/makusobed.302756
- Andrews, M. (2000). Forgiveness in context. *Journal of Moral Education*, 29(1), 75-86. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.1080/030572400102943>
- Anıl, D. ve Güler, N. (2006). İkili karşılaştırma yöntemi ile ölçekleme çalışmasına bir örnek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 30-36. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/87655>
- Atlas, G.D., Taggart, T. ve Goodell, D. J. (2004). The effects of sensitivity to criticism on motivation and performance in music students. *British Journal of Music Education*, 21(1), 81-87. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1017/S0265051703005540>
- Atlas, G. D. ve Them, M. A. (2008). Narcissism and sensitivity to criticism: A preliminary investigation. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 27, 62-76. doi: 10.1007/s12144-008-9023-0
- Avcı, M. (2010). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-63. Erişim adresi: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/view/1020000306>
- Aydoğan, İ. (2008). Bilim insani ve entelektüel özellik. *GAU J. Soc. & Appl. Sci.*, 3(6), 81-87. Erişim adresi: http://www.gau.edu.tr/PDF-Files/JASA_03_06_PDF/JSAS_003_06_07_Aydogan.pdf

- Balat, G. U. ve Akman, B. (2004). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki lise öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 175-183. Erişim adresi: <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt14/sayi2/175-184.pdf>
- Baskin, T. ve Enright, D. (2004). Intervention studies on forgiveness: A meta-analysis. *Journal of Counseling and Development*, 79-90. doi: 10.1002/j.1556-6678.2004.tb00288.x
- Bayraktar, F. (2007). Olumlu ergen gelişiminde ebeveyn/akran ilişkilerinin önemi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14(3), 157-166. Erişim adresi: http://uvf.ulakbim.gov.tr/uvf/index.php?cwid=3&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&s_f=5&detailed=1&keyw_ord=87103
- Bean, R. A., Bush, K. R., Mc Kenry P. C., ve Wilson, S. M. (2000). The impact of parental support, behavioral control, psychological control on the academic achievement and self-esteem of African American and European American Adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 18, 523-541. Erişim adresi: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0743558403255070>
- Bresnahan, M. J., Shearman S. M., Lee S. Y., Ohashi R. ve Mosher D. (2002). Personal and cultural differences in responding to criticism in three countries. *Asian Journal of Social Psychology*, 5, 93-105. Erişim adresi: <https://scholars.opb.msu.edu/en/publications/personal-and-cultural-differences-in-responding-to-criticism-in-t-2>
- Bugay, A. ve Demir, A. (2012). Affetme artırılabilir mi?: Affetmeyi geliştirme grubu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 96-106. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tpdrd/article/view/1058000021>
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analiz el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2016). Spss ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi. Ankara: Pegem Akademi.
- Capps, M. A. (2003). Characteristics of a sense of belonging and its relationship to academic achievement of students in selected middle schools in region IV and VI educational service centers. (Yayımlanmamış doktora tezi). A&M University, Texas.
- Cemalcılar, Z. (2010). Schools as socialization contexts: Understanding the impact of school climate factors on students' sense of school belonging. *Applied Psychology: An International Review*, 59(2), 243-272.
- Coyle, C.T. ve Enright, R.D. (1997). Forgiveness intervention with postabortion men. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, 1042-1046. Erişim adresi: <https://greatergood.berkeley.edu/images/uploads/Coyle-InterventionPostAbortionMen.pdf>

- Cunningham, B. B. (1985). The will to forgive: A pastoral theological view of forgiving. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 39(2), 141-149. Erişim adresi: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/002234098503900206>
- Çapan, B. E. ve Arıcıoğlu, A. (2014). Psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak affedicilik. *E-International Journal of Educational Research*, 5(4), 70-82. doi: <http://dx.doi.org/10.19160/e-ijer.05325>
- Çelik, S. B., ve Serter, G.Ö. (2017). Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerinde affetmenin öznel iyi oluşları üzerindeki rolü. *Journal of Human Sciences*, 14(4), 3990-4001. doi:10.14687/jhs.v14i4.4874
- Demir, N. Ö., Baran, A. G., Ulusoy, D. (2005). Türkiye’de ergenlerin arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapmış davranışlar: Ankara örnekleme. *Bilig*, 32, 83-108. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/234411>
- Derman, O. (2008). *Ergenlerde psikososyal gelişim*. Adolesan Sağlığı II, Sempozyum Dizisi, 63, 19-21. Erişim adresi: <http://www.ctf.istanbul.edu.tr/stek/pdfs/63/6302.pdf>
- Deschene, L. (2017, 3 Aralık). How to deal with criticism well: 25 reasons to embrace it. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://tinybuddha.com/blog/how-to-deal-with-criticism-well-25-reasons-to-embrace-it/>
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75. Erişim adresi: https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Doğan, T., Sapmaz, F. ve Akıncı Çötök, N. (2013). Öz-eleştiri ve mutluluk. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(1), 391-400. Erişim adresi: http://www.kefdergi.com/pdf/21_1/21_1_25.pdf
- Duban, N. ve Yelken, T. Y. (2010). Öğretmen adaylarının yansıtıcı düşünme eğilimleri ve yansıtıcı öğretmen özellikleriyle ilgili görüşleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 343-360. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cusosbil/article/view/5000001439>
- Eldoğan, D. (2016). Hangi narsizm? Büyüklenmeci ve kırılğan narsizmin karşılaştırılmasına ilişkin bir gözden geçirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(37), 1-10. Erişim adresi: <http://psk.baskent.edu.tr/research/eldogan2016.pdf>
- Enright, R. D. (1996). Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving forgiveness, and self forgiveness. *Counseling and Values*, 40(2), 107-126. doi: 10.1002/j.2161-007X.1996.tb00844.x
- Enright, R. D. (2001). Forgiveness is a choice: A step-by-step process for resolving anger and restoring hope. American Psychological Association.
- Enright, R. D. ve Kittle, B. A. (1999). Forgiveness in psychology and law: the meeting of moral development and restorative justice. *Fordham Urban Law Journal*, 27(5), 1621-1631. Erişim adresi: <http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1793&context=ulj>

- Erbil, N., Divan, Z. ve Önder, P. (2006). Ergenlerin benlik saygısına ailelerinin tutum ve davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum*, 3(10), 7-15. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/spcd/article/view/5000107859>
- Erözkan, A. (2007). Üniversite öğrencilerinin reddedilme duyarlılıkları ile sosyal kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 226-240. Erişim Adresi: <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/480>
- Erözkan, A. (2011). Sosyal kaygının kaygı duyarlılığı, benlik saygısı ve kişilerarası duyarlılık açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(1), 338-347. Erişim Adresi: <http://ilkogretim-online.org.tr>
- Ersanlı, K. (1988). *Lise öğrencilerinin benlik tasarımı düzeylerini etkileyen faktörler.*(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ersanlı, K. (1988). *Ortaöğretimde öğretmen-öğrenci ilişkilerinin dayandığı temeller.* Şeyhülislâm İbni Kemal Araştırma Merkezince Düzenlenen «Dünden Yarına Türk Milli Eğitim Modeli» Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Tokat.
- Ersanlı, K. (2010). *Davranışlarımız.* Samsun: Eser Ofset- Matbaacılık.
- Erwin, P. (2000). *Çocuklukta ve ergenlikte arkadaşlık.* (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Alfa Kitabevi (Orijinal çalışmanın basıldığı yıl 1998).
- Fayyaz, F. ve Besharat, M. A. (2011). Comparison of forgiveness in clinical depressed, non- clinical depressed and normal people. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 30, 89-93. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.018>
- Freedman, S. R. ve Enright, R. D. (1996). Forgiveness as an intervention goal with incest survivors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 983- 992. Erişim adresi: <https://greatergood.berkeley.edu/images/uploads/Freedman-Forgiveness Interventions on Incest Survivors.pdf>
- Girard, M. ve Mullet, E. (1997). Forgiveness in adolescents, young, middle-aged, and older adults. *Journal of Adult Development*, 4(4). doi: <https://doi.org/10.1007/BF02511412>
- Girard, M. ve Mullet, E. (2012). Development of the forgiveness schema in adolescence. *Universitas Psychologica: Pan American Journal of Psychology*, 11, 1235-1244.
- Goodenow, C. (1993a). The psychological sense of school membership among adolescents: Scale development and educational correlates. *Psychology in the Schools*, 30, 79-90. doi: 10.1002/1520-6807(199301)30:1<79::AID-PITS2310300113>3.0.CO;2-X
- Grieco, M. H. (2016). *Koşulsuz affetme.* İstanbul: Klan.

- Güloğlu, B., Kararımak, Ö. ve Emiral, E. (2016). Çocukluk çağı travmalarının tinsellik ve affetme üzerindeki rolü. *Anadolu Psikiyatri Derg*, 17(4), 309-316. doi: 10.5455/apd.217593
- Günel, Ö. D. (2010). İşletmelerde yıldırma olgusu ve yıldırma mağdurlarının kişilik özelliklerine ilişkin bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(3), 37-65. Erişim adresi: <http://www.sbe.deu.edu.tr/dergi/cilt12.sayi3/g%C3%BCnel%20%C3%B6zg%C3%BCr%20devrim.pdf>
- Güneysu, S. ve Bilir, Ş. (1988). Üniversite gençlerinin kendini kabul düzeyine algılanan ana-baba tutumlarının etkisi. *Psikoloji Dergisi*, 22, 127-33.
- Hallinan, T. M. (2008). Teacher influences on students' attachment to school. *Sociology of Education*, 81(3), 271-283. Erişim adresi: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/003804070808100303>
- Hallowal, Edward M. (2004). *Affetmek üzerine*. İstanbul, Dharma Yayınları.
- Hornsey, M. J. (2005). Why being right is not enough: Predicting defensiveness in the face of group criticism. *European Review of Social Psychology*, 16(1), 301-334. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/10463280500436040>
- Hornsey, M. J., Oppes T. ve Svensson, A. (2002). "It's OK if we say it, but you can't": responses to intergroup and intragroup criticism. *European Journal of Social Psychology*, 32, 293-307. doi: 10.1002/ejsp.90
- Ingersoll- Dayton, B., Campbell, R., ve Ha, J. (2009). Enhancing forgiveness: A group intervention for elderly. *Journal of Gerontological Social Work*, 52(1), 2-16. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/01634370802561901>
- Johnson, H. D., Wernli, M. A., ve LaVoie, J. C. (2013). Situational, interpersonal and intrapersonal characteristic associations with adolescent conflict forgiveness. *The Journal of Genetic Psychology*, 174, 291-315. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1080/00221325.2012.670672>
- Johnson, W. L. ve Johnson, A., M. (1993). Validity of the quality of school life scale: A primary and second-order factor analysis. *Educational and Psychological Measurement*, 53, 145-153. Erişim adresi: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0013164493053001016>
- Just One Thing. (2017, 1 Kasım). Relax, you're going to be criticized. Erişim adresi: <http://www.rickhanson.net/relax-youre-going-to-be-criticized/>
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (20. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, F. ve Peker, A. (2016). The relationship between perfectionism and forgiveness of university students: The mediator role of emotional intelligence. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4), 1086-1094. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/322316114_The_Relationship_Betwe

[en Perfectionism and Forgiveness of University Students The Mediator Role of Emotional Intelligence](#)

- Kıranlı, S. (2012). Okul müdürlerinin yönetimle ilgili davranış biçimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(40), 69-88. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/esosder/issue/6154/82686>
- Klein, M. (1937). Love, guilt, and reparation, and other works. New York: Free Press, 1975, 306-343. Erişim adresi: <https://www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Klein%20Love%20Guilt.pdf>
- Knippen, J. T. ve Green, T. B. (1996). Handling criticism from your boss. *Employee Councelling Today*, 8(7), 4-7. Erişim adresi: <http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/13665629610149038>
- Kulaksızoğlu, A. (1989). Ergen-aile çatışmaları ile annenin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri. *M.U. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 71-87. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/1622>
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Leung, K., Su, S. ve Morris, M. W. (2001). When is criticism not constructive? The roles of fairness perceptions and dispositional attributions in employee acceptance of critical supervisory feedback. *Human Relations*, 54(9), 1155-1187. Erişim adresi: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0018726701549002>
- Maboçoğlu, M. (1998, Eylül). *Demokrasi eğitimi nasıl olmalıdır?*. VII. Ulusal Eğilim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Konya. Erişim adresi: <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5345>
- McCullough, M. E. (2000). Forgiveness as human strength: Theory, measurement and links to well-being. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 43-55. Erişim adresi: http://www.psy.miami.edu/ehblab/Forgiveness%20and%20Revenge%20Papers/forgiveness_as_human_strength.pdf
- McCullough, M. E., Worthington, E., ve Rachal, K. (1997). Interpersonal forgiving in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(2), 321-336. Erişim adresi: https://greatergood.berkeley.edu/images/uploads/McCullough-Relationship,_Offense,_and_Cognition_on_Forgiveness.pdf
- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington, E. L., Jr., Wade-Brown, S., ve Hight, T. (1998). Interpersonal forgiving in close relationships II: Theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1586-1603. Erişim adresi: http://www.psy.miami.edu/faculty/mmccullough/Papers/Interpers%20Forgiving_II.pdf

- North, J. (1987). Wrongdoing and forgiveness. *Philosophy*, 62, 499-508. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1017/S003181910003905X>
- Orbon, M., Mercado, J. ve Balila, J. (2015). Effects of forgiveness therapy on recovery among residents of drug rehabilitation centers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 165, 12-20. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.599>
- Ortaş, İ. (2004). Öğretim üyesi ya da bilim insanı kimdir?. *PIVOLKA*, 12(2), 11-16. Erişim adresi: http://www.elyadal.org/pivolka/12/PiVOLKA_12_03.pdf
- Özbay, M. ve Zorbaz, K. Z. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yazma tutukluğu düzeyleri üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 47-72. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tsadergisi/article/view/5000146716>
- Özgür, H. ve Eldeklioğlu J. (2017). REACH affetme modelinin Türk kültürü üzerinde etkililiğinin incelenmesi. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 98-112. Erişim adresi: <http://www.journalofhappiness.net/frontend//articles/pdf/v5i1/affetme14pdf.pdf>
- Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E. ve Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *The Journal of Turkish Family Physician*, 3(4), 10-16. Erişim adresi: <http://turkishfamilyphysician.com/wp-content/uploads/2016/08/C3-S4-ergenlik-donemi.pdf>
- Perozok, J. (2015, 22 Temmuz). Why Criticism is a Good Thing. [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://johnperozok.wordpress.com/?s=criticism>
- Pope, A. M. ve McHale, S.M. (1988). *Self-esteem enhancement with children and adolescents*. New York: Pergamon Press.
- Prieto, M., Jodar, R., Martinez, M. P., Carrasco, M.J., Gismero, E. ve Cagigal, V. (2013). Effects of conceptualizations of forgiveness on specific and dispositional forgiveness. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 84, 1341-1345. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.06.753
- Rye, M. S. ve Pargament, K. I. (2002). Evaluation of a secular and religiously integrated forgiveness group therapy program for college students who have been wronged by a romantic partner. *Journal of Clinical Psychology*, 58, 419-441.
- Sarı, E. (2014). Affetmenin kendini gerçekleştirme üzerindeki etkileri. *İlköğretim Online*, 13(4), 1493-1501. doi: <http://dx.doi.org/10.17051/io.2014.06489>
- Sarı, M. (2012). Empatik sınıf atmosferi ve arkadaşlara bağlılık düzeyinin lise öğrencilerinin okul yaşam kalitesine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 18(1), 95-119. Erişim adresi: <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/133987-20120518131316-4.pdf>

- Sarıçam, H. ve Biçer, B. (2015). Affedicilik üzerinde ahlaki değer ve öz-anlayışın açıklayıcı rolü. *GEFAD / GUGJEF*, 35(1), 109-122. Erişim adresi: <http://gefad.gazi.edu.tr/article/view/5000098718>
- Settle, T., Jarvie, I. C. ve Agassi, J. (1974). Towards a theory of openness to criticism. *Phil. Soc. Sci.*, 4, 83-90. doi: 10.1177/004839317400400107
- Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin kendilik algılarının anne- baba tutumları ve bazı faktörlerle ilişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-19. Erişim adresi: http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_VII/haziran_2010/2010_ozcan_sezer.pdf
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), 1-19. doi: 10.1111/1532-7795.00001
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Strengthening Your Openness to Criticism Ability. (2017, 31 Aralık). Erişim adresi: https://www.experisjobs.us/exp_us/en/career-advice/strengthen-openness-to-criticism.htm
- Tarrant, M. ve Campbell, E. (2007). Responses to within group criticism: Does past adherence to group norms matter?. *European Journal of Social Psychology*, 37, 1187-1202. doi: 10.1002/ejsp.441
- Taysi, E. (2007). *İkili ilişkilerde bağışlama: İlişki kalitesi ve yüklemelerin rolü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Ebru_Taysi/publication/277801181_IKILI_ILISKILERDE_BAGISLAMAILISKI_KALITESI_VE_YUKLEMELERIN_ROLU/links/5678368e08ae0ad265c827bd/IKILI-ILISKILERDE-BAGISLAMAILISKI-KALITESI-VE-YUeKLEMELERIN-ROLUe.pdf
- Tekinalp, B. ve Terzi, Ş. (2012). Terapötik bir araç olarak bağışlama: İyileştirici etken olarak bağışlama olgusunun psikolojik danışma sürecinde kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 37(166). Erişim adresi: <http://eb.ted.org.tr/index.php/EB/article/viewFile/405/435>
- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., ve Billings, L. S. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality*, 73, 313-359. doi: 10.1111/j.1467-6494.2005.00311.x
- Uysal, V. (2015). Genç yetişkinlerde affetme eğilimleri ve dinî yönelim/dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 35-56. doi: 10.15370/muifd.27953
- Wilson K. L., Lizzio A. J. ve Whicker L. (2003). Effective assertive behavior in the workplace: responding to unfair criticism. *Journal of Applied Social Psychology*, 33(2), 362-395.

- Yelsma, P., Yelsma,J. (1998). Self-esteem and social respect with in the high school. *Journal of Social Psychogy*, 4, 138. doi: 10.1080/00224549809600398
- Yılmaz, F. ve Gültekin, M. (2013). Fen ve Teknoloji dersinde basamaklı öğretim programı uygulamaları. *Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 27-59. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/173993>
- Yılmaz, M. T. ve Kesici, Ş. (2014). Anne- baba tutumları ve kardeş sırasının üniversite öğrencilerinin öz-anlayışlarının gelişimine etkisi. *OPUS - Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 131-157. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/210703>

EKLER

Ek- 1: Eleştiriyeye Açık Olma Ölçeği

Sevgili öğrencimiz,

Bilimsel bir çalışma yapmayı amaçladık. Vereceğiniz bilgiler bu çalışmanın dışında başka bir yerde kullanılmayacaktır. Sizden isteğimiz, aşağıda verilen ifadeleri dikkatlice okuyarak size uygunluk derecesini belirten rakamın altındaki kutucuğu işaretlemeniz.

Bu konuda gerekli özeni göstereceğinizi umar, yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Kurtman ERSANLI

Sevinç BAŞKAYA

NO	MADDE	DÜZEY						
		1	2	3	4	5	6	7
1.	Eksiklerimin farkına varmam için eleştirileri önemserim.	1	2	3	4	5	6	7
2.	Eleştirilerin geliştirici olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
3.	Eleştiri bana yeni bir bakış kazandırır.	1	2	3	4	5	6	7
4.	Gelişmek istediğim konularda eleştirilmek isterim.	1	2	3	4	5	6	7
5.	Eleştirilmekten mutlu olurum.	1	2	3	4	5	6	7

Ek- 2: Affetme Ölçeği

AFFETME ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koyunuz. 1= hiç katılmadığınızı ve 7= tamamen katıldığınızı ifade etmektedir. Cevaplarınız gizli tutulacak olup araştırma dışında kullanılmayacaktır. Soruları içtenlikle cevaplamanız ve boş madde bırakmamanız oldukça önemlidir. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Prof.Dr.Kurtman ERSANLI

Öğr.Gör. Meryem VURAL BATIK

	(1) Hiç Katılmıyorum	(7) Tamamen Katılıyorum
1. Yaptığım hatalardan dolayı kendimi affetmem.	1 2 3 4 5 6 7	
2. Olumsuz düşüncelerimden dolayı kendimi eleştirip dururum.	1 2 3 4 5 6 7	
3. Yaptığım olumsuz şeyler için kendimi sürekli eleştiririm.	1 2 3 4 5 6 7	
4. Beni inciten kişilere karşı zamanla daha anlayışlı olurum.	1 2 3 4 5 6 7	
5. Geçmişte bana zarar veren insanları daha sonra diğer insanlar gibi görebilirim.	1 2 3 4 5 6 7	

Ek- 3: Kişisel Bilgi Formu

Cinsiyet Kız ( ) Erkek ( )

1. Genel olarak hayatımdan
a) Memnunum b) Memnun değilim
2. Annemle olan ilişkilerim
a) İyidir b) İyi değildir
3. Babamla olan ilişkilerim
a) İyidir b) İyi değildir
4. Kardeş(ler)imle olan ilişkilerim
a) İyidir b) İyi değildir
5. Arkadaşlarımla olan ilişkilerim
a) İyidir b) İyi değildir
6. Öğretmenlerimle olan ilişkilerim
a) İyidir b) İyi değildir
7. Eleştiriye
a) açığım b) açık değilim

Ek- 4: MEB İzin Belgesi

T.C.
ÇARŞAMBA KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 75011484-100-E.5581426
Konu : Tez Çalışması

16.03.2018

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

İlgi: Ali Fuat Başgil Anadolu Lisesi Müdürlüğü'nün 14/02/2018 tarih ve 5345235 sayılı yazısı;

İlgili yazı ile Ali Fuat Başgil Anadolu Lisesi İngilizce Öğretmeni Sevinç BAŞKAYA'nın 2017-2018 Eğitim Öğretim 2. döneminde öğrencilerine Yüksek Lisans için tez çalışmasında sakınca yoktur.

Makamlarınızca uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

İbrahim SEZER
Şube Müdürü

OLUR
16.03.2018

Mustafa ÖZDEMİR
Müdür

Yıldız YILMAZ
Memur

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır.

16.03.2018

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Çarşamba/SAMSUN
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: carsamba55@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Yıldız YILMAZ Memur
Tel: (0 362) 833 16 16
Faks: (0 362) 833 35 75

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 453d-8f94-3eeb-ab2e-ca28 kodu ile teyit edilebilir.